

Дій за законом, поважай право!

Адвокатура України

ДЕКЛАРАЦІЯ

щодо захисту прав людини
у кримінальному провадженні

Цю публікацію здійснено за підтримки Європейського Союзу

2016

Кроки формування Декларації щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні

Обговорення тексту Декларації в регіонах

Львів

Дніпропетровськ

Чернівці

Одеса

Рівне

Запоріжжя

АДВОКАТУРА УКРАЇНИ

ДЕКЛАРАЦІЯ

ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

ПРЕАМБУЛА

Враховуючи численні порушення прав людини, які допускаються учасниками кримінального провадження через недотримання вимог законодавства та його недосконалість,

Усвідомлюючи потребу в необхідності проведення реальних змін у сфері кримінальної юстиції та співпраці ключових її інституцій, громадянського суспільства, засобів масової інформації та міжнародних установ,

Прагнучи привернути увагу громадянського суспільства та засобів масової інформації до найбільш поширених порушень приписів кримінального процесуального законодавства, правил професійної етики та поведінки учасників процесу,

Маючи на меті привести правозастосування у відповідність до високих національних та міжнародних стандартів кримінального процесу,

Наголошуючи на фундаментальній ролі адвокатів у забезпеченні захисту прав і свобод людини та здійсненні справедливого правосуддя,

Керуючись Конституцією України, Загальною декларацією прав людини, Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, Декларацією основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, Основними положеннями про роль адвокатів (прийнятими VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року), Кримінальним та Кримінальним процесуальним кодексами України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», іншими нормативно-правовими актами, спрямованими на реалізацію та захист прав і свобод людини,

Адвокатура України підготувала Декларацію щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні (далі — **Декларація**), яка відображає позицію практикуючих адвокатів України стосовно «правил чесної поведінки» суддів, прокурорів та адвокатів, а також інших осіб.

Декларацію розроблено на основі консультативного процесу між практикуючими адвокатами з усіх регіонів України під егідою Національної асоціації адвокатів України за участю низки професійних об'єднань адвокатів України, зокрема ВГО «Асоціація правників України», ВГО «Асоціація адвокатів України», ВГО «Спілка адвокатів України», Громадської організації «Захист прав людини». Декларацію розроблено за сприяння Проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні», який впроваджується за фінансової підтримки Європейського Союзу.

РОЗДІЛ I СУД

АДВОКАТИ ДОТРИМУЮТЬСЯ ДУМКИ, ЩО:

1.1. Судді повинні докладати більше зусиль у здійсненні правосуддя відповідно до міжнародних стандартів, закріплених, зокрема, в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, практиці Європейського суду з прав людини;

1.2. Незалежність та неупередженість суддів необхідно поважати в повному обсязі на практиці. Судді за жодних обставин не повинні піддаватися впливу ззовні, політичному чи іншому тиску;

1.3. Судді повинні виконувати свої професійні обов'язки незалежно та приймати рішення по справі, керуючись тільки законом та дослідженими доказа-

ми. Голови судів не повинні впливати на процес прийняття суддями рішень по справі;

1.4. Судді повинні задовольняти заяви про відвід у разі їх обґрунтування доказами, які викликають сумнів в неупередженості судді;

1.5. Судді зобов'язані уникати позапроцесуального спілкування із стороною обвинувачення або захисту за відсутності іншої сторони. Судді повинні утримуватися від будь-яких дій та поведінки, які могли б поставити під сумнів їх незалежність та неупередженість;

1.6. Судді мають виконувати свої функції, керую-

чись принципом рівного ставлення до сторін. Поведінка судді не повинна демонструвати його позитивне чи негативне ставлення до показань чи інших досліджуваних доказів, а техніка постановки запитань — прихильності чи упередженості до однієї із сторін;

1.7. Судді повинні ставитися з повагою до всіх учасників процесу в усіх випадках. Слова, тон голосу судді повинні бути вираженими. Судді повинні уникати будь-яких дій чи бездіяльності (наприклад, користування мобільним телефоном), які демонструють неповагу до учасників процесу та незацікавленість ходом судового розгляду;

1.8. Судді не повинні піддавати сумніву тактику захисту, якщо вона не суперечить закону та Правилам адвокатської етики;

1.9. Судді повинні надавати стороні захисту достатньо часу для підготовки та здійснення захисту;

1.10. Судді зобов'язані сприяти доступу захисників до матеріалів справ, аудіозаписів судових засідань;

1.11. Суддям необхідно приймати рішення про застосування запобіжних заходів лише за умови доведення прокурором наявності всіх передбачених законом обставин, а у разі їх недоведення — відмовляти в застосуванні запобіжного заходу;

1.12. Судді повинні враховувати, що тримання особи під вартою не може застосовуватися лише з мотиву тяжкості злочину, в якому обвинувачується особа, а час тримання під вартою не є очікуванням вироку;

1.13. Судді повинні визнавати докази недопустимими, якщо вони були отримані з істотним порушенням прав і свобод людини та щодо яких було порушено правила отримання, вилучення, обліку та зберігання. Рішення суду про визнання доказів допустимими або недопустимими повинно бути вмотивоване у всіх випадках;

1.14. Судді повинні ретельно оцінювати висновки експерта відповідно до критеріїв належності та допустимості, а також враховувати, з-поміж іншого, обставини підготовки висновку, кваліфікацію експерта. Жодні преференції не повинні надаватися експертам або їхнім показам в силу роботи експертів у державних спеціалізованих установах чи поза їх межами. Судді повинні оцінювати висновки експерта з урахуванням інших доказів;

1.15. Судді повинні ретельно перевіряти всі обставини укладення угоди про визнання винуватості, щоб встановити її відповідність вимогам закону, добровільність, факт усвідомлення обвинуваченим

наслідків її укладення тощо;

1.16. Судді повинні розглядати справи з належною ретельністю впродовж розумного строку;

1.17. Суддям необхідно вживати відповідних заходів реагування у разі неявки на судовий розгляд прокурора, експерта, свідків, нездійснення пенітенціарною службою доставки до суду обвинувачених, які тримаються під вартою;

1.18. Судді не повинні відкладати розгляд справ, якщо це не є виправданим відповідно до вимог закону або обставин справи. Рішення, що стосуються відкладення розгляду справ, повинні бути вмотивованими у всіх випадках;

1.19. Суддям слід організовувати свою роботу так, щоб справи розглядалися в призначений час, а першочергово здійснювався розгляд справ щодо осіб, які тримаються під вартою, та неповнолітніх;

1.20. При призначенні судових засідань суддям необхідно враховувати час, коли особу буде доставлено до суду, та докладати зусиль, щоб очікування затриманою особою судового засідання було щонайкоротше. Судді повинні враховувати, що в установах попереднього тримання під вартою є встановлені часи видачі їжі, і проводити судові засідання так, щоб ув'язненні не були позбавлені права на харчування;

1.21. Судді повинні підвищувати якість судових рішень та наводити належні, достатні мотиви і підстави ухвалення судового рішення. Судді повинні обґрунтовувати свої рішення лише тими доказами, які були досліджені безпосередньо під час судового розгляду;

1.22. Судді повинні притягатися до відповідальності за порушення кримінального процесуального законодавства при наявності умислу або грубої необережності. Винесення виправдувального вироку, скасування рішення судді судом вищестоящої інстанції, винесення рішення Європейським судом з прав людини про порушення прав людини не повинно слугувати безумовною підставою для притягнення судді до відповідальності;

1.23. Режим роботи канцелярії суду повинен забезпечити можливість подання документів у будь-який час роботи суду;

1.24. Кодекс суддівської етики необхідно деталізувати шляхом розробки коментаря, який повинен слугувати практичним посібником, що визначає основу професійної діяльності судді відповідно до принципів незалежності, неупередженості, верховенства права, вимог національного законодавства та кращих міжнародних практик.

РОЗДІЛ II СТОРОНА ОБВИНУВАННЯ АДВОКАТИ ВВАЖАЮТЬ, ЩО:

2.1. Працівники органів досудового розслідування та прокуратури повинні докладати більше зусиль задля виконання своїх функцій відповідно до міжнародних стандартів, закріплених, зокрема, в Конвенції про захист прав людини і основоположних

свобод, практиці Європейського суду з прав людини;

2.2. В силу рівності сторін у процесі, сторона обвинувачення не повинна мати привілейованого становища в ході кримінального провадження;

2.3. Прокурори, слідчі повинні невідкладно вноси-

ти відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

2.4. Якщо у слідства є наявні достатні докази для повідомлення особі про підозру про вчинення злочину, то сторона обвинувачення не повинна для досягнення своєї тактичної вигоди здійснювати досудове розслідування без висунення такої підозри;

2.5. Сторона обвинувачення має уникати випадків, коли повідомлення про підозру вручається особі без посередньо перед надсиланням обвинувального акта до суду;

2.6. Прокурори повинні надавати суду конкретні докази щодо необхідності застосування/продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

2.7. Слідчий, прокурор не повинні здійснювати тиск на затриманого щодо обрання та залучення захисника. Слідчий, прокурор повинні негайно інформувати центри безоплатної правової допомоги про факт затримання особи;

2.8. Сторона обвинувачення повинна сприяти стороні захисту в отриманні доказів, проведенні слідчих дій;

2.9. Сторона обвинувачення зобов'язана сприяти отриманню стороною захисту належного доступу до матеріалів справи, забезпеченню наявності достатнього часу для ознайомлення з ними та підготовки захисту;

2.10. Стороні обвинувачення неприпустимо здійснювати незаконний вплив, тиск на учасників процесу;

2.11. Прокурори повинні використовувати своє право на оскарження лише у випадках, коли існують обґрунтовані підстави для скасування або зміни судового рішення. Прокурори не повинні користува-

тися своїм правом на оскарження як звичайною практикою;

2.12. Прокурорам неприпустимо оскаржувати рішення суду, якщо за наслідками розгляду справи обвинуваченому суд обрав міру покарання, яку просив прокурор. Прокурори не повинні використовувати своє право на оскарження щодо справ, в яких вони не підтримували обвинувачення у попередній інстанції;

2.13. Сторона обвинувачення повинна дотримуватися розумних строків вчинення процесуальних дій на будь-якій стадії кримінального провадження;

2.14. У разі відмови прокурора від обвинувачення потерпілий вправі підтримувати обвинувачення за обов'язкової участі адвоката як його представника;

2.15. Посадові особи сторони обвинувачення повинні у всіх випадках притягуватися до відповідальності за порушення кримінального процесуального законодавства;

2.16. Прокурори не повинні зазнавати професійних утисків та безумовно притягуватися до дисциплінарної відповідальності у випадку винесення судом виправдувального вироку;

2.17. Сторона обвинувачення повинна враховувати, що права адвоката також впливають із Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;

2.18. Правила професійної етики та поведінки працівників прокуратури та інших правоохоронних органів необхідно деталізувати шляхом розробки коментарів, які мають слугувати практичними посібниками, що визначають основу їх професійної діяльності відповідно до принципів законності, верховенства права, змагальності, вимог закону та кращих міжнародних практик.

РОЗДІЛ III АДВОКАТ

АДВОКАТИ ДОТРИМУЮТЬСЯ ДУМКИ, ЩО:

3.1. Адвокати повинні неухильно виконувати вимоги кримінального процесуального законодавства, Правил адвокатської етики та більш широко застосовувати у своїй практиці Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, практику Європейського суду з прав людини;

3.2. Адвокати повинні докладати більше зусиль для застосування міжнародних механізмів захисту прав людини, зокрема через звернення до Європейського суду з прав людини, Комітетів ООН, механізмів контролю прав людини в рамках ОБСЄ;

3.3. У своїй професійній діяльності адвокати зобов'язані використовувати всі свої знання та професійну майстерність для належного захисту й представництва прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, дотримуючись чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності;

3.4. Адвокати повинні виявляти активність при виконанні своїх професійних обов'язків у суді та

використовувати всі незаборонені законом засоби захисту прав та інтересів їхніх клієнтів;

3.5. Адвокати не повинні зловживати у кримінальному провадженні своїми правами та вчиняти дії, спрямовані на зрив процесуальних дій або судових засідань;

3.6. Адвокати зобов'язані протидіяти будь-яким спробам посягання на їх незалежність, бути мужніми і принциповими у виконанні своїх професійних обов'язків, відстоюванні професійних прав, гарантій адвокатської діяльності та їх ефективному використанні в інтересах клієнтів;

3.7. Адвокати не можуть давати клієнту поради, що свідомо спрямовані на полегшення скоєння правопорушення або іншим чином сприяти його скоєнню;

3.8. Адвокати зобов'язані у своїй професійній діяльності виходити з переваги інтересів клієнтів перед своїми власними інтересами;

3.9. Адвокати зобов'язані у своїй професійній діяльності уникати конфлікту інтересів між особис-

тими інтересами, професійними правами та обов'язками перед клієнтом;

3.10. Адвокати повинні зберігати конфіденційність будь-якої інформації, що визначена як предмет адвокатської таємниці;

3.11. Адвокати на постійній основі повинні підтримувати високий рівень професійної підготовки, знання чинного законодавства, практики його застосування, володіння тактикою, методами і прийомами адвокатської діяльності, ораторського мистецтва;

3.12. Адвокати повинні зважати на свої можливості щодо виконання доручення клієнта і зобов'язані відмовитись від прийняття такого доручення, якщо не мають достатньої компетенції для його виконання;

3.13. Адвокати не повинні приймати доручення, якщо результат, якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких наполягає клієнт, є протиправними або якщо доручення клієнта виходить за межі професійних прав і обов'язків адвоката;

3.14. Адвокати повинні проявляти в процесі повагу до своїх колег-адвокатів та інших учасників процесу та суду;

3.15. Адвокати повинні мати доступ до усієї інформації, необхідної для здійснення належного захисту свого клієнта. Адвокати повинні мати доступ до відомостей Єдиного реєстру досудових розслідувань;

3.16. У судах, правоохоронних органах, органах та установах пенітенціарної служби необхідно створити умови для реалізації адвокатами своїх професійних прав та обов'язків, у тому числі можливості мати конфіденційне спілкування зі своїми клієнтами;

3.17. Право захисника на конфіденційне побачення з підзахисним повинно гарантуватися у всіх випадках за будь-яких обставин, без обмеження кількості і тривалості побачень. Право на конфіденційне побачення не може обмежуватися жодною із сторін, окрім передбачених законом випадків, коли це стосується питань безпеки;

3.18. Відеофіксація побачень/спілкування адвоката з клієнтом може мати місце за умови її організації у спосіб, який унеможливує встановлення суті розмови. Аудіозапис таких побачень є неприпустимим за будь-яких обставин;

3.19. Під час судових засідань адвокати за жодних обставин не можуть бути примушені спілкуватися зі своїми клієнтами через металеві або скляні загородження («клітки»), окрім випадків, коли це обумовлено міркуваннями безпеки. Адвокати повинні мати в судах можливість конфіденційного спілкування із затриманою особою;

3.20. Адвокати повинні бути належним чином захищені від кримінального переслідування у зв'язку з їх законною діяльністю;

3.21. При вході в приміщення судів, правоохоронних органів, місць попереднього ув'язнення не можуть підлягати огляду документи адвоката і дос'є адвоката на клієнта;

3.22. Рішення суду про проведення огляду, вилучення речей, документів тощо щодо адвоката повинно містити чіткий і вичерпний їх перелік. Неприпустимо здійснювати проведення, зазначених дій з метою вчинення тиску на адвоката чи його клієнта, збирання доказів, спрямованих на доведення вини клієнта адвоката;

3.23. Неприпустимо вимагати від адвоката додаткових документів на підтвердження його повноважень у кримінальному провадженні, окрім ордеру та свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю;

3.24. Органи та особи, яким направлено адвокатський запит, зобов'язані у кожному випадку надавати адвокату відповідну інформацію. Необхідно забезпечити невідворотність адміністративної відповідальності (незалежно від положень дисциплінарних статутів) за відмову в наданні інформації на адвокатський запит, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності;

3.25. На реалізацію принципу змагальності сторона захисту повинна бути наділена більш широкими процесуальними правами у випадку, якщо експертний висновок визнано неналежним та/або недопустимим доказом;

3.26. Відповідним представникам органів адвокатського самоврядування повинно гарантуватися право вживати всіх необхідних заходів для захисту прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності. Вони повинні мати повний і конфіденційний доступ до адвокатів на їхню вимогу в будь-який час. Відповідні органи влади повинні здійснювати невідкладне реагування на дії та заходи представників органів адвокатського самоврядування, які здійснюються останніми для відновлення і дотримання прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності;

3.27. Дисциплінарне провадження щодо порушення адвокатом Правил адвокатської етики повинно здійснюватися на засадах прозорості, справедливості та відкритості, відповідно до належних, визначених правових процедур;

3.28. Правила адвокатської етики необхідно деталізувати шляхом розробки практичного коментаря, який слугуватиме практичним посібником, що визначає основу професійної діяльності адвоката відповідно до принципів незалежності, верховенства права, рівності та змагальності сторін, вимог національного законодавства та кращих міжнародних практик.

РОЗДІЛ IV ЗАТРИМАНА ОСОБА

АДВОКАТИ ВВАЖАЮТЬ, ЩО:

4.1. Працівникам міліції, слідчих органів, прокуратури та суду неприпустимо ставитись до обвинуваченої особи як до злочинця, вину якого доведено, а

також вживати звернення або давати коментарі у формі безумовного ствердження про вчинення злочину обвинуваченим;

4.2. Працівникам установ попереднього ув'язнення необхідно враховувати, що тримання під вартою не є відбуванням покарання або очікуванням вироку, а є забезпеченням належного досудового та судового розгляду;

4.3. Суддям, прокурорам та слідчим слід враховувати, що особа вважається затриманою з моменту, коли остання отримала вказівку залишатися поряд з працівником міліції чи іншою посадовою особою у визначеному приміщенні;

4.4. Службова особа, яка вчинила затримання особи, повинна у всіх випадках негайно повідомляти про це центри безоплатної правової допомоги;

4.5. Працівникам установ попереднього ув'язнення необхідно всіляко сприяти ув'язненим в реалізації їх конституційних прав та свобод;

4.6. Судді повинні докладати більше зусиль для здійснення контролю за дотриманням прав ув'язнених осіб, а в разі виявлення порушень виносити рішення щодо негайної перевірки обставин та усунення порушень, приділяючи при цьому особливу увагу захисту від посягань на життя та здоров'я ув'язнених;

4.7. Службова особа, яка вчинила затримання особи, слідчий, прокурор повинні ставитися з повагою до затриманої особи, не допускати висловлювань принижуючого характеру, змушувати визнати вину, застосовувати погрози та силу;

4.8. Працівники установ попереднього ув'язнення повинні бути уважними і не допускати зі сторони обвинувачення тиску на затриману особу;

4.9. Працівники установ попереднього ув'язнення мають докладати всіх зусиль для недопущення застосування катування до ув'язненої особи зі сторони будь-яких осіб;

4.10. Працівники установ попереднього ув'язнення повинні докласти всіх зусиль для вчасного доставлення затриманих осіб на судові засідання та скорочення часу їхнього очікування початку судового засідання в суді;

4.11. Працівники установ попереднього ув'язнення, конвою та суду повинні докладати всіх зусиль, щоб ув'язнені якнайменше часу перебували в спеціальних автомобілях для конвоювання;

4.12. Працівники установ попереднього ув'язнення зобов'язані забезпечити належні санітарно-гігієнічні умови для перебування затриманих осіб;

4.13. Працівники установ попереднього ув'язнення повинні всіляко забезпечувати, щоб особи, які мають захворювання, що передаються повітряно-крапельним та побутовим шляхом, конвоювалися окремо від інших осіб, а місця їх тимчасового тримання та конвоювання були належним чином дезінфіковані;

4.14. Працівники установ попереднього ув'язнення повинні всіляко сприяти, щоб особам, які знаходяться в місцях несвободи, вчасно та у всіх випадках надавалася медична допомога, був забезпечений доступ до належного обстеження та лікування;

4.15. Працівники установ попереднього ув'язнення повинні забезпечити, щоб у дні вивезення затриманих осіб з установи останні не були позбавлені мож-

ливості триразового харчування та були належно забезпечені питною водою;

4.16. Працівники установ попереднього ув'язнення повинні забезпечувати затриманих осіб постільною та натільною білизною, засобами гігієни, взуттям, питною водою, місцями для нічного відпочинку, місцями для підготовки до захисту в суді, в тому числі папером, ручками, конвертами;

4.17. Працівники установ попереднього ув'язнення повинні неухильно виконувати приписи закону щодо негайного звільнення осіб з-під варти в разі, якщо відсутня ухвала про застосування/продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

4.18. Працівники установ попереднього ув'язнення зобов'язані сприяти в забезпеченні можливості ув'язненим повідомити адвокату про необхідність побачення;

4.19. Особам, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення, повинно надаватися право (в тому числі й під час перебування в стаціонарних закладах охорони здоров'я) на телефонні розмови із захисником без обмеження їх кількості;

4.20. Службова особа, яка вчинила затримання особи, слідчих органів, прокуратури та суду, повинні забезпечити та не перешкоджати негайному допуску адвоката до клієнта у будь-який час доби в разі наявності в нього інформації, що його клієнт піддається катуванню, потребує медичної допомоги або на нього здійснюється тиск;

4.21. В разі звернення ув'язненої особи до посадової особи, судді (незалежно від юрисдикції) за захистом останні повинні докласти всіх зусиль, щоб забезпечити особисту участь ув'язненої особи в розгляді її скарги/заяви;

4.22. Працівники установ попереднього ув'язнення повинні всіляко сприяти та не перешкоджати в реалізації права ув'язненої особи на побачення з рідними;

4.23. Працівники установ попереднього ув'язнення повинні всіляко сприяти та не вчиняти будь-яких перешкод в реалізації права ув'язненої особи на навчання та розвиток;

4.24. Працівники установ попереднього ув'язнення повинні всіляко сприяти та не вчиняти будь-яких перешкод в реалізації права ув'язненої особи на працю;

4.25. Працівники установ попереднього ув'язнення повинні всіляко сприяти та не вчиняти будь-яких перешкод в реалізації права ув'язненої особи розпоряджатися майном, інтелектуальною власністю, якщо рішенням суду це не заборонено;

4.26. Працівники установ попереднього ув'язнення повинні всіляко сприяти дотриманню та забезпечувати таємницю листування ув'язненого зі своїм адвокатом, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, прокурором;

4.27. Працівники установ попереднього ув'язнення повинні сприяти справлянню релігійних обрядів, відвідуванню ув'язнених служителями церкви та забезпечувати можливість сповіді та дотримання її таємниці;

4.28. Сторона обвинувачення, суд та держава по-

винні вжити всіх заходів для збереження майна затриманої особи;

4.29. Судді, працівники органів правоохоронних органів та установ попереднього ув'язнення за жодних умов не повинні проявляти дискримінацію щодо ув'язнених;

4.30. Суди разом з установами попереднього ув'язнення повинні створювати умови ув'язненим для ознайомлення з матеріалами провадження, прослуховування аудіозаписів судових засідань, відеозаписів, наявних в матеріалах провадження, забезпечувати можливістю робити нотатки як під час ознайомлення з матеріалами провадження, так і під час судових засідань. Суди повинні надавати ув'язненим копії документів, котрі містяться в матеріалах справи, за їх вимогою;

4.31. Утримання обвинуваченого (підсудного) в залі суду у «клітці» повинно бути винятком, а не правилом. Поміщення в «клітку» повинно використовуватися у виняткових обставинах, коли існує реальна і доведена загроза безпеці учасників судового засі-

дання. Обвинувачені (підсудні) повинні мати право на оскарження поміщення їх в «клітку» у всіх випадках;

4.32. Судді, прокурори та слідчі повинні з розумінням ставитися до того, що затримані особи не є фахівцями в галузі права і перебувають в стані стресу, та ретельно роз'яснювати їм їхні права;

4.33. Судді, прокурори та слідчі, працівники міліції повинні більш уважно ставитися до затриманих неповнолітніх осіб та забезпечувати обов'язкову участь адвоката, психолога, педагога в усіх процесуальних діях щодо них;

4.34. Судді та прокурори повинні сприяти участі психолога, педагога, представника служби у справах дітей та кримінальної міліції у справах дітей у судовому розгляді за участю неповнолітнього;

4.35. Судді, прокурори та слідчі, працівники міліції повинні більш уважно з'ясовувати у затриманих осіб, чи є у них неповнолітні діти та інші члени сім'ї, які можуть про них потурбуватися, якщо ні, то вчинити всі необхідні дії щодо захисту прав дитини.

РОЗДІЛ V

ПРОЗОРІСТЬ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ, ДОСТУП ДО СУДІВ

АДВОКАТИ ВВАЖАЮТЬ, ЩО:

5.1. У кожному суді повинні працювати спеціально призначені і підготовлені працівники, відповідальні за співпрацю із ЗМІ, інформування громадськості про діяльність суду, розгляд справ. Передача цієї інформації має здійснюватися в умовах поваги прав і законних інтересів осіб, які є учасниками процесу, захисту конфіденційної та комерційної інформації;

5.2. Судам необхідно ефективно використовувати сучасні технології задля забезпечення відкритості системи кримінального правосуддя та забезпечення доступу громадськості до інформації;

5.3. Судам необхідно забезпечити умови для здійснення відеофіксації судового розгляду у кримінальних справах. У разі відкритого судового засідання не має бути потрібен дозвіл суду або учасників судового провадження на відео- та/або аудіозапис судового розгляду та транслявання;

5.4. У кожному випадку здійснення судового розгляду має відбуватися відкрито для громадськості та ЗМІ. Залучення громадськості до судового розгляду повинно заохочуватись. Винятки можуть мати місце лише у визначених законом випадках та повинні бути вмотивовані в ухвалі суду і роз'яснені;

5.5. Судовий розгляд повинен бути повністю відкритим для представників громадських та міжнародних організацій (окрім визначених законом випадків). Органам судової влади та прокуратури необхідно ретельно вивчати та брати до уваги результати моніторингових звітів таких організацій;

5.6. Судовий розгляд повинен відбуватися виключно у залах судових засідань;

5.7. Зали судових засідань необхідно обладнати достатньою кількістю місць для забезпечення можливості участі громадськості;

5.8. Громадянам повинен гарантуватись доступ до приміщень суду з дотриманням усіх вимог безпеки. Співробітникам спеціального підрозділу судової міліції необхідно пройти спеціальну підготовку щодо поведінки з громадськістю та сприяння їх доступу до приміщень суду і судових засідань;

5.9. Будівлі суду повинні бути обладнані належним чином для доступу людей з обмеженими можливостями;

5.10. Приміщення суду повинні мати належні умови для перебування громадян та учасників процесу. Санітарно-гігієнічний стан приміщень суду повинен відповідати встановленим законодавством вимогам;

5.11. Приміщення суду повинні бути обладнані терміналами самообслуговування для сплати судового збору, а також електронними інформаційно-довідковими кіосками та інформаційними стендами;

5.12. Розклад судових засідань із зазначенням зали судового засідання необхідно розміщувати заздалегідь перед пунктом пропуску до приміщень суду та на сайті суду;

5.13. Учасники кримінального провадження в усіх випадках мають бути завчасно проінформовані про час і місце розгляду їхньої справи, П.І.Б. судді, який розглядатиме справу;

5.14. Інформація щодо професійного досвіду суддів суду повинна бути доступною на веб-сторінці та у приміщенні відповідного суду, з дотриманням вимог захисту персональних даних;

5.15. Інформація про стан і результати розгляду дисциплінарного провадження стосовно суддів, прокурорів та адвокатів має бути доступною, публічно, та регулярно оновлюватися.

Червень 2015 року.

Лідія Ізовітова,
голова Національної асоціації
адвокатів України та Ради
адвокатів України, президент
Спілки адвокатів України,
заслужений юрист України

Декларація – дороговказ для втілення сучасних стандартів захисту прав людини

Лідіє Павлівно, вже майже рік як за участю Національної асоціації адвокатів України розробляється Декларація щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні. Що спонукало адвокатів до розробки цього документа?

Л. Ізовітова. Тривалий час в рамках різних заходів: конференцій, круглих столів, семінарів, засідань Ради адвокатів України і регіональних рад, ми напрацьовували матеріали й аргументи по цілому комплексу проблем реалізації професійних прав адвокатів у кримінальному провадженні вже за новим Кримінальним процесуальним кодексом. Власне текст проекту Декларації як цілісний документ було оприлюднено у березні поточного року, коли адвокати й почали її активно обговорювати, висловлювати оцінки, вносити пропозиції.

Чому Національна асоціація зараз приділяє таку значну увагу саме проблематиці прав людини у кримінальному провадженні?

Л. Ізовітова. Триває процес удосконалення Кримінального процесуального кодексу. Коли він приймався, дуже багато говорили про змагальність. Вона і дотепер є обмеженою, інтереси і права громадян не захищені в повній мірі. Адвокати мають опосередковані права з обвинуваченням, підозрюваним. Здавалося б, враховуючи широкий спектр задекларованих прав цих учасників кримінального провадження, адвокат начебто також в силу ст. 46 КПК отримує їх в повному обсязі.

Але це тільки на перший погляд. Викривлене розуміння цієї норми призводить до того, що права адвоката обмежують, а обов'язки безпідставно розширюють — часом повідомлення про підозру вручають адвокату замість підозрюваного. Адвокати не тільки в провадженнях відчувають утиски і відсутність змагальності, зазнають психологічного і фізичного тиску. Ми маємо випадки трагічної загибелі адвокатів, зокрема у Харкові, Тернополі, Київській області... Є всі підстави пов'язувати ці вбивства з їхньою професійною діяльністю й констатувати, що такого раніше не було, адвокатів не ототожнювали з їхніми клієнтами. Ситуація захисту прав людини і професійних гарантій адвокатів ускладнюється, і в цих умовах ми вирішили запропонувати суспільству документ, який віддзеркалює наше бачення виходу з неї.

Для подальшого розгортання масштабної роботи з реального захисту прав людини в кримінальному провадженні зараз важливо, чим ми реально наповнимо документ, який вже обговорений і створений адвокатами України.

Позитивний «заряд» Декларації не викликає сумніву, але її конструкція в ході обговорень часом збуджує дискусії. Чим вони викликані?

Л. Ізовітова. Декларація спрямована на захист прав людини і опосередковано — на захист професійних прав адвокатів. Поршень цих прав дуже багато, кожен адвокат має власний досвід і є носієм певного сформованого бачення шляхів подолання практики цих порушень. Оскільки текст Декларації тільки створюється, кожен адвокат прагне, щоб формулювання тез у цьому документі було більш досконалим і відповідало його баченню картини. Без контраргументації цей процес уявити важко. Спир — професія адвоката, а йому в руки втрапив збірник принципів, які сформульовані іншими адвокатами і зібрані в один щойно структурований текст. От і точаться суперечки і щодо відповідності певних положень нормам права, і щодо юридичної лексики.

З одного боку, точаться палкі суперечки, а з іншого, бачимо певну інертність частини адвокатів в опрацюванні тексту Декларації, які зрештою оцінюють його похатцем. Більшість критиків починає свої заяви словами: «Мені щойно трапилося прочитати цей документ...» Чому це відбувається і як подолати подібне ставлення?

Л. Ізовітова. Адвокат живе життям своїх клієнтів. Те, що відбувається із клієнтом, визначає зміст діяльності адвоката, наповнює його подіями. Поглинуті справами клієнтів, адвокати не завжди мають можливість і час вийти за межі конкретних прецедентів і побачити більшу картину. Адвокат, ведучи водночас немало кількість справ, думає, як зберегти життя, здоров'я та гідність свого клієнта. У адвоката цілодобовий робочий день, який минає в обдумуванні правових кроків, моделюванні ситуацій. На загальноадвокатські питання бракує часу. Оскільки участь у дискусії надає цей час для розуміння більшої картини і участі в ній, адвокат намагається реалізувати весь свій творчий потенціал та емоційний заряд, критикуючи прочитане. Але спонукати його сформулювати тезу так, як він її уявляє в ідеальному стані, перевести критичні зауваження в площину кон-

структивної праці дуже непросто. Пріоритетом залишаються справи клієнтів.

Тому вирішення таких завдань, як розробка і вдосконалення тексту Декларації, відповідно до свого призначення взяли на себе органи адвокатського самоврядування у співпраці з іншими зацікавленими та партнерськими організаціями. Робоча група Проекту «Підтримка реформ в сфері юстиції в Україні» відвідала регіони і збирила матеріали для доопрацювання тексту документа, досконалого формулювання окремих його тез. Цю роботу успішно закінчено, а критичний підхід адвокатів — лише на користь справи.

Тобто можна зрозуміти, що в застосуванні нового КПК ще немає стабільності, і тому адвокати, маючи різну практику, по-різному бачать шляхи подолання проблем порушень прав людини в кримінальному провадженні?

Л. Ізовітова. Одна річ якісний, виважений закон, інша — як він застосовується. Кримінальний процесуальний кодекс діє лише два роки, і саме практика має вказати на те, що треба в ньому змінити. Кожний прокурор, кожний суддя читає норму закону і розуміє її доволі індивідуально, часто застосовуючи норму не в інтересах правосуддя, не для досягнення мети кримінального провадження, а для досягнення певних цілей процесуального чи іншого характеру. При цьому порушуються гарантії адвокатської діяльності, права людини.

Тому все, що викладено в Декларації, має розумітися як комплекс змін у практиці та нормах, які на думку адвокатів, сьогодні вкрай необхідні. Що і як мають робити обвинувачі, захисники і судді відповідно до чинного кримінально-процесуального закону та міжнародного права. Саме під таким кутом: «на думку адвокатів», — формулюються в Декларації ключові принципи захисту прав людини в кримінальному провадженні.

Чи модальність фрази «на думку адвокатів» дає підстави зрозуміти, що Декларацію сформовано лише за пропозиціями адвокатів?

Л. Ізовітова. У заходах, на яких було вироблено пропозиції, брали участь представники суддівського корпусу, прокуратури, внутрішніх справ, органів державного управління. Вони також додали аргументів і практичного матеріалу до загальної картини стану речей. Ми говоримо «на думку адвокатів» тому, що внесок згаданих учасників цієї спільної роботи не був оформлений певними документами організацій, які вони уособлюють. Натомість адвокати висловлюють свою власну позицію у формі Декларації.

В принципі до кожної тези цього документа можна поставити посилання на норму акта національного чи міжнародного права, з якого вона походить. Це — не вироблення нових вимог, це — узагальнення існуючих вимог, якими нехтують ті, хто має їх неухильно дотримуватися. Вони зведені в один текст за критері-

єм більшої важливості саме для захисту прав людини з погляду різних адвокатів у різних регіонах. І тому Декларації не притаманні ознаки логічності та цілісності юридичного документа. Спільними зусиллями текст буде відшліфований, в тому числі і на етапі втілення положень Декларації в конкретних системних заходах.

Спільна участь суддів, прокурорів, представників МВС разом з адвокатами в обговоренні тематичних блоків Декларації була досить активною, чого раніше не доводилося бачити часто. Чи є одним з завдань Декларації сприяння подоланню інституціональної розрізненості учасників кримінального провадження?

Л. Ізовітова. Очевидно, що так. Нині можна почути, як прокурор починає певний свій висновок словами «на мою думку», хоча ми розуміємо, що власне думка прокурора не має значення, адже він виступає від імені держави. Висновок прокурора має ґрунтуватися на законі, завданнях провадження, цілях діяльності прокуратури. Думка, що не є «вмонтованою» в конструкцію здійснення цих завдань і цілей, належить прокуророві як приватній особі, а ні в якому разі не представникові держави, і не може враховуватися судом чи якимось інакше реалізуватися в кримінальному провадженні. Тим часом, коли адвокат в процесі висловлює певну думку, ми розуміємо, що вона не належить йому як приватній особі, а є похідною від завдання правової допомоги клієнту, якого він захищає чи представляє.

В рамках вільного обміну думками під час дискусій з подібних питань вибудовується спільна мова і зближуються підходи. І хоча робота ця розрахована на тривалий час, навколо Декларації таких дискусій справді побільшало і полеміка учасників з різних сторін кримінального провадження вже менше нагадує Вавилонську вежу, де всі говорять різними мовами.

Чи це означає, що над текстом Декларації і далі триватиме робота вже на етапі її реалізації?

Л. Ізовітова. Безумовно. Ми розглядаємо Декларацію як живий документ, який буде наповнюватися новими ідеями і позитивною практикою. Реалізація Декларації здійснюватиметься на підставі програми дій, яка також стане частиною справи поширення ідей, закладених в цей документ.

Справді, завдання у всіх різні, але кримінально-процесуальний закон один і його мета одна — вона чітко виписана у відповідній нормі — ст. 2 КПК, де поряд з іншим встановлено, що воно полягає в тому, щоб «... жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений».

Перед юридичною спільнотою виникають проблеми, які неминуче треба долати спільними зусиллями. Скажімо, Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд» введено норму про те, що подавати скаргу на суддю до Вищої кваліфікаційної комісії суддів має право лише адвокат, причому той, який не брав участі у процесі, з приводу якого подається

скарга. З одного боку – норма слухна і спрямована перш за все на те, щоб скарги надходили до ВККС професійно підготовленими, а з іншого – чи може адвокат повноцінно підготувати документ, якщо не брав участь у справі і його професійні права не були порушені цим конкретним суддею, чи погодиться адвокат писати скаргу на суддю, із яким надалі дуже вірогідно може зустрітися в процесі?

Нововведення для процесу слухне, а для результату, здається, – сумнівне.

Л. Ізовітова. В підсумку ця норма посприяє втіленню принципу змагальності в дисциплінарному процесі ВККС. Маю переконання, що скоро з'являться адвокати, які спеціалізуватимуться на скаргах, з'являться й такі, що представлятимуть суддів. Тому розрізнені сьогодні інституціонально спільноти правників рухатимуться назустріч одна одній. Декларацію, підготовлену адвокатами, можна вважати рішучим кроком адвокатури в цьому напрямі.

Чи наповнюватиметься Декларація новим матеріалом по мірі втілення в практиці адвокатів і, будемо розраховувати, що й інших учасників кримінального провадження?

Л. Ізовітова. Думаю, вона може навіть скорочуватися, — по мірі того, як ми просуватимемося у справі вдосконалення законодавства і практики деякі положення Декларації втратять свою актуальність і перейдуть в розряд звичайної практики, а тому текст її –

сума тез, покликаних сприяти подоланню порушень прав людини, зменшуватиметься через подолання цих тенденцій і встановлення цивілізованих відносин у кримінальному провадженні.

Чи варто очікувати таких змін в якомусь осяжно-му майбутньому? Ми знаємо, що хоч би яким досконалим був закон, інквізиційна система з її інерцією поглинає нововведення або притлумлює їх, за своєю внутрішньою суттю гальмує будь-які зміни.

Л. Ізовітова. Звичайно, ми ще не маємо реальної змагальності в провадженні – даються знаки рефлексів застарілої системи з її позапроцесуальними стосунками і зовнішніми впливами, адвокати і досі не мають права збирати докази, обвинувальний ухил здає позиції дуже поволі, тягар відповідальності тисне на суддів, адже саме вони несуть найвищу відповідальність з усіх учасників провадження.

Однак поліпшення ситуації відбуваються, а нове кінець-кінцем завжди долає віджиле. В цьому контексті ми бачимо Декларацію як дороговказ для втілення змін і встановлення таких відносин у кримінальному провадженні, які відповідають сучасним стандартам захисту прав людини.

Декларація – це характеристика такого стану речей в кримінальному провадженні, якого ми прагнемо досягти.

*Розмову вів Леонід Лазебний,
головний редактор журналу «Адвокат»*

Денис Бугай,
адвокат, президент Асоціації
правників України

Хочу висловити подяку всім адвокатам, які знайшли час і зробили свій інтелектуальний внесок в розробку Декларації, велика вдячність Проекту «Підтримка реформ в сфері юстиції в Україні» за ініціативу, яку ми розвиваємо всі разом і яка стала потужним стартом обговорення актуальних питань захисту прав людини в кримінальному провадженні. В Декларації до певної міри зазначені загальновідомі принципи, можливо, навіть банальні речі. Але ігнорування цих принципів у нашій правовій системі стало настільки звичайним, що комунікувати їх не лише правникам, а й широкому загалу сьогодні просто необхідно. Влада в Україні змінилася, але модель її поведінки, зокрема в кримінальному провадженні, лишилася незмінною. Свіжий приклад – нещодавно одного з адвокатів просто витиснули з процесу і не допустили до клієнта, грубо порушивши право останнього на захист.

Професійні права і гарантії діяльності адвоката і далі порушуються. виправити цей нахил ми можемо лише спільними зусиллями. Тому закликаю колег більш активно поширювати ідеї Декларації, збагачувати їх зв'язком із реальним життям. Положення цього документа на перший погляд можуть здатися відірваними від життя, але, якщо ми всі разом керуватимемося цими положеннями повсякдень, складаючи процесуальні документи, виявляючи непримиренність до порушень прав наших клієнтів, своєю поведінкою в суді, у відносинах з державними органами, Декларація запрацює як дієвий інструмент втілення ідей, якими вона наповнена.

Особливо важливо організаціям – учасникам нашої спільної справи робити реальні кроки, аби вона не припинялася. Наступна фаза – практична реалізація положень Декларації.

(З виступу на круглому столі по обговоренню Декларації щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні 3 червня 2015 р.)

Олег Чернобай,
президент
Всеукраїнської
громадської організації
«Асоціація адвокатів
України»

Щодо Декларації адвокатури України про захист прав людини у кримінальному провадженні

Впродовж останнього місяця вся українська адвокатура активно обговорює і вдосконалює проект Декларації щодо захисту прав людини в кримінальному провадженні, який був підготовлений за сприяння Проекту Європейського Союзу «Підтримка реформ у сфері юстиції» та загалом був позитивно оцінений і підтриманий різними організаціями, які об'єднують адвокатів. Оскільки в роботі над текстом Декларації взяла участь значна кількість правників, доцільно зупинитись на деяких аспектах мети запровадження такої декларації, її змісту, сутності і соціально-правового значення.

Декларація стосується прав людини в кримінальному процесі, у тому числі в розрізі права на справедливий суд.

З цього приводу слід відразу зауважити, що питання основоположних прав і свобод людини та функціонування ефективної і справедливої судової системи лежать не тільки в площині кримінального процесу. Вони є центральними питаннями взагалі громадянського, демократичного суспільства і правової держави. І в Україні прийнято власні та ратифіковано міжнародні нормативні акти з цього приводу. Зокрема, на дотримання прав людини і забезпечення справедливого суду мав бути направлений новий кримінально-процесуальний кодекс України.

Саме Декларацією питання дотримання прав

відкритості дисциплінарного провадження стосовно адвоката. За своєю природою Декларація наближається до передбачених ст. 7 Цивільного кодексу України звичаїв, тільки в галузі дотримання прав людини в кримінальному процесі. Це свого роду звіт чи перелік правил добросовісної поведінки учасників кримінального провадження. Тому зараз важко зазирати в майбутнє, але навряд чи Декларація буде офіційно затверджена чи імплементована рішеннями адвокатських організацій. Ймовірно, цього робити не потрібно. На думку автора, якщо Декларація буде офіційно затверджена рішенням адвокатських організацій, це дасть підстави стверджувати, що вона стала локальним нормативним актом, а тому її застосування може нівелюватись органами суду, прокуратури і слідства.

Ймовірно, саме в добровільності дотримання положень Декларації і закладена можливість її активного використання і забезпечення втілення її принципів.

Так, обов'язковість нормативного акта, як відомо, забезпечується можливістю притягнення до юридичної відповідальності, що потребує застосування відповідного державного механізму. Своєю чергою, застосування правил поведінки забезпечується внутрішнім переконанням і внутрішньою волею особи. А Декларація, власне, і побудована на тому, що втілені в ній положення не є обов'язковими до застосування тим чи іншим державним органом і кожним конкретним учасником кримінально-процесуальних відносин в кожному конкретному випадку. Розуміючи можливість отримання скептичних зауважень колег, все ж таки необхідно відзначити, що інколи, а можливо, й здебільшого моральні стримування і перспектива зазнати громадського осуду (особливо в наші «люстраційні» часи) можуть бути більш ефективними, ніж страх притягнення до відповідальності. Звідси, вважаємо, підхід до Декларації як до зводу правил поведінки, що забезпечують дотримання прав людини в кримінальному провадженні і контролюються суспільством, має свої позитивні риси.

Той факт, що, незважаючи на існування низки внутрішніх та міжнародних актів, адвокатура України намагатиметься впровадити в життя положення Декларації, свідчить про певну зрілість нашої адвокатури та те, що вона стає незалежною і формує власну активну позицію.

людини, мабуть, уперше пов'язується з функціонуванням інституту адвокатури та можливістю адвокатів повноцінно та ефективно здійснювати свої обов'язки. Адвокатура природно виступає провідником та соціально-правовим інститутом, головним завданням якого, власне, і є забезпечення дотримання прав і свобод людини. Тому той факт, що, незважаючи на існування низки внутрішніх та міжнародних актів, адвокатура України намагатиметься впровадити в життя положення Декларації, свідчить про певну зрілість нашої адвокатури та те, що вона стає незалежною і формує власну активну позицію.

Впровадження в життя положень Декларації неминує викликає питання про її юридичну сутність і місце в системі правових актів України. Звісно, цей документ не є нормативним актом і не містить правових норм, обов'язковість дотримання яких забезпечувалось би державним примусом та можливістю притягнення до відповідальності за порушення. Хоча багато положень Декларації, є відтворенням норм законодавства, як, наприклад, п. 1.5 щодо дотримання принципу рівності сторін, чи п. 3.17 щодо

Правила Декларації стосуються головним чином статусності і професіоналізму учасників процесу, їх, так би мовити, природних (таких, які об'єктивно мають існувати) гарантій діяльності, повноважень та взаємовідносин, а точніше, відносин одне з одним.

В чому ж полягає суть і зміст закріплених Декларацією правил? Структурно Декларація логічно складається з чотирьох розділів, які присвячені: поведінці суду, поведінці сторони обвинувачення, поведінці сторони захисту та прозорості системи кримінального судочинства. Немає потреби детально зупинятись на усіх правилах Декларації. З ними можна ознайомитися на початку цього видання. Зауважимо лише, що всі вони стосуються головним чином статусності і професіоналізму учасників процесу, їх, так би мовити, природних (таких, які об'єктивно мають існувати) гарантій діяльності, повноважень та взаємовідносин, а точніше, відносин одне з одним.

Серед найбільш позитивних положень Декларації необхідно відзначити те, що судді мають уникати однобічної комунікації з тією чи іншою стороною, повинні надавати стороні захисту досить часу для підготовки захисту. Значна увага приділяється професійній підготовці суддів, у тому числі пропонується збільшити віковий ценз для обрання на посаду судді.

Стосовно сторони обвинувачення заслуговують на увагу положення щодо неможливості провадження розслідування без висунення підозри, деталізовано поняття моменту затримання, зазначено про обов'язок сторони обвинувачення сприяти стороні захисту. Також значна увага приділяється питанням професіоналізму працівників органів прокуратури і слідства.

Звісно, адвокатура не могла не включити в Декларацію також суттєві правила щодо сторони захисту. В документі знайшли відображення питання

допиту захисником свідків, ініціювання проведення слідчих дій, питання доступу до всієї інформації справи, розширення прав конфіденційного побачення захисника з клієнтом.

Конкретизовано умови такого спілкування, ще раз звернуто увагу на питання адвокатської таємниці та відповіді на адвокатські запити. Також важливим є включення до Декларації питань оподаткування адвокатської діяльності, удосконалення інституту помічника адвоката, захисту прав та гарантій адвокатів.

В цілому, необхідно відзначити ретельну фахову розробку закладених в Декларації принципів і правил, що дає надію на їх активне застосування в реальному житті.

Виконання приписів Декларації буде забезпечуватися у спосіб контролю за їх дотриманням з боку тих самих пересічних громадян та учасників кримінального провадження.

І наостанок хочу зупинитися на питаннях реалізації закладених в Декларації правил. Оскільки, як уже було сказано, Декларація не є нормативним документом, то очікується, що її «імплементация» в реальному житті здійснюватиметься силами всіх суб'єктів, яких вона стосується, і пересічними громадянами та суб'єктами громадянського суспільства. А виконання приписів Декларації буде забезпечуватися у спосіб контролю за їх дотриманням з боку тих самих пересічних громадян та учасників кримінального провадження. Передбачається, що текст Декларації буде доведено до відома прокурорських, слідчих працівників, працівників суду і громадян.

Саме через такий механізм «народного контролю» принципи Декларації стануть невід'ємними принципами кримінального процесу і будуть слугувати його якості та гарантувати дотримання прав і свобод людини.

Президент Асоціації адвокатів України Олег Чернобай візуалізує нерівність обвинувачення і захисту під час круглого столу «Стратегічне планування діяльності адвоката у кримінальному процесі та посилення принципу змагальності сторін» 18 липня 2014 р. у Рівному.

Ганна Колесник,
адвокат, голова Комітету
захисту прав людини при
Національній асоціації
адвокатів України, виконувач
обов'язків голови Громадської
організації «По захисту прав
людини», голова
відокремленого підрозділу
Громадської організації
«Об'єднання адвокатів, які
надають безоплатну правову
допомогу» міста Києва

Чому для мене Декларація щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні є такою важливою?

Даючи відповідь на це запитання, можна навести безліч підстав, пов'язаних зі станом правосвідомості та правореалізації в нашій країні, та я розпочну з того, що я люблю свою країну. Так, саме любов до України є основною причиною, чому я підтримую цей унікальний документ.

Я мрію, що ми спільними зусиллями зможемо відбудувати правову демократичну державу, в якій кожна людина почуватиме себе захищеною, в якій дотримується принцип верховенства права та забезпечуються основні права та свободи кожній людині.

Сьогодні в усіх сферах проводяться реформи, змінюються закони, але чи змінюється ставлення держави, чиновників до людини?

В 2012 р. було прийнято низку законів, які мали змінити кримінальний процес, надати більше можливостей для захисту обвинувачених та представництва потерпілих, але на практиці ми бачимо, як правоохоронні органи та суди працюють за старими законами. Наведу лише кілька прикладів.

Новий Кримінальний процесуальний кодекс заборонив розглядати питання застосування та продовження запобіжного заходу без участі обвинуваченого та захисника, але суди грубо порушують цю норму. Про заборону ухвалювати рішення щодо запобіжного заходу за відсутності обвинуваченого говорить і Європейський суд з прав людини, а відповідно до ч. 5 ст. 9 КПК кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

Розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюється за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, крім випадків, передбачених частиною шостою цієї статті (ч. 1 ст. 193 КПК). Слідчий суддя, суд може розглянути клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого лише у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений оголошений у міжнародний розшук (ч. 6 ст. 193 КПК).

Та найбільше вражає власне підхід до цього процесу – продовження запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою. Так, однією з підстав обрання запобіжного заходу обвинуваченому є забезпечення його явки до суду. Тобто надалі суд зобов'язаний повідомити установу, в якій утримується обвинувачений, про час судового засідання. В свою чергу, адміністрація установи

зобов'язана доставити останнього в судові засідання.

Коли в судовому засіданні секретар доповідає: «Не з'явилися обвинувачені, які були належним чином повідомлені про час і місце проведення судового засідання», то, чесно кажучи, не розумієш: навіщо суд обирає обвинуваченому запобіжний захід, якщо ні судом, ні пенітенціарною службою не виконуються основні вимоги закону – забезпечити явку обвинуваченого до суду. Інше питання, яке просто кожного разу виринає із вуст: **невже обвинувачені могли самостійно вийти із СІЗО і з'явитися на засідання?**

Та чи заважала суду хоч колись «неявка» обвинувачених в судові засідання продовжити запобіжний захід, коли термін тримання під вартою закінчується? В таких випадках суди завідомо порушують закон і продовжують запобіжний захід. Чи є допустимим таке порушення? Чому б суду не перенести засідання, наприклад, на наступний день і розглянути це питання, не порушуючи закон? Найбільш вражає те, що прокурори зазвичай навіть не звертаються до суду з клопотанням про продовження строку тримання під вартою, а суд самостійно докладає всіх зусиль, щоб людина, яка потрапила до рук правосуддя, залишалася за ґратами.

В 1995 р. Україна стала членом Ради Європи.

Судді повинні враховувати, що тримання особи під вартою не може застосовуватися лише з мотиву тяжкості злочину, в якому обвинувачується особа, а час тримання під вартою не є очікуванням вироку (Декларація щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні, п. 1.12)

Умовою членства є дотримання державою принципів верховенства права та гарантування і забезпечення основних прав людини та свободи кожній особі, що перебуває під юрисдикцією цієї держави.

Стаття 62 Конституції України встановлює принцип невинуватості, за яким жодна особа не може бути піддана покаранню до винесення судом обвинувального вироку. На цьому принципі наголошує і Європейський суд з прав людини, вказуючи, що **тримання під вартою не є очікуванням покарання**. Статтею 177 КПК чітко перелічені підстави для застосування запобіжного заходу, наявність яких, до речі, прокурор зобов'язаний довести, посилаючись на докази, а не на своє особисте переконання. Що ж відбувається в судових засіданнях? Прокурори в 80 % випадків вказують, що на «їхню думку» обвинувачений буде переховуватись, вчиняти злочини або впливати на свідків і потерпілих, і це лягає в основу рішення суду. **Принцип змагальності у нас не працює повноцінно, як і принцип невинуватості.**

Доки в судовому процесі не зміниться ставлення до обвинуваченої особи, доки до особи, яка опинилася на лаві суду, всі учасники процесу (мається на увазі: судді, помічники суддів, секретарі суду, прокурор, слідчий) не будуть ставитися з повагою, враховуючи вимоги ст. 62 Конституції України, — доти реформи не почнуть діяти і судочинство здійснюватиметься на принципах радянського періоду тоталітаризму. Саме неповага до людини є причиною грубих порушень прав людини як під час слідства, так і під час судового процесу. Ми маємо безліч випадків, коли до суду подаються сфальсифіковані матеріали, відкрити провадження за ними фактично немає підстав, а такі матеріали лягають в основу судових рішень. Судова система вдається до порушення закону заради покарання особи, навіть якщо її вину не доведено.

Ще один приклад, який вражає своєю беззаконністю та безкарністю винних осіб. В КПК 1960 р. міра запобіжного заходу — тримання під вартою — обиралася один раз та була безстроковою, а тому суди, ухвалюючи вирок, зазначали в ньому, що «**міра запобіжного заходу залишається без змін до набрання вироком законної сили**». Кримінальний процесуальний кодекс 2012 р. такий підхід змінив кардинально, і основними вимогами до запобіжного заходу стали: термін дії, який не повинен перевищувати 60 днів, та те, що запобіжний захід не може бути продовженим автоматично.

Та судді і досі уперто використовують згадану фразу. Приміром, під вартою утримується особа, запобіжний захід якої відповідно до ухвали суду закінчується 15 грудня 2014 р. Шевченківський районний суд м. Києва в справі № 761/13547/13-к ухвалює вирок 8 грудня 2014 р., в якому зазначає: «До набрання вироком законної сили особі Н. запобіжний захід у вигляді тримання під вартою залишити без змін».

Вирок не набирає законної сили до сплину строку, відведеного на подання апеляційної скарги, а в разі подання апеляційної скарги на вирок — до винесення апеляційним судом рішення. В цей проміжок часу ухвала про застосування запобіжного заходу — тримання під вартою, втрачає дію (так як чинним КПК передбачено, що дія таких ухвал не може перевищу-

вати 60 днів). Але обвинуваченого продовжують тримати під вартою.

Відповідно до ст. 29 Конституції України ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Відповідно до ст. 532 КПК в описаній вище ситуації вирок суду не набрав законної сили, а тому для нього не настають наслідки, передбачені ст. 533 КПК та ст. 534 КПК.

Підставами для звільнення з-під варти є: ... закінчення строку дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або закінчення передбаченого законом строку тримання під вартою як запобіжного заходу, якщо цей строк не продовжено в установленому законом порядку... (ст. 20 Закону України «Про попереднє ув'язнення»).

Тобто установа, в якій утримується обвинувачений Н., в даному випадку зобов'язана звільнити його, оскільки відсутнє рішення суду, яке набрало законної сили щодо застосування до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Контроль за законністю тримання під вартою осіб покладено на суд, який зобов'язаний відповідно до ст. 12 КПК, яка кореспондує зі ст. 206 КПК, звільнити особу з під варти, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких тримається ця особа, не надасть судові рішення, яке набрало законної сили, або не доведе наявності інших правових підстав для позбавлення особи свободи.

Під час аналізу кримінальних проваджень, в яких обвинуваченим особам обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, було помічено, що найчастіше прокурор подає до суду обвинувальний акт незадовго до закінчення строку дії ухвали про застосування запобіжного заходу. Це, звичайно, не є порушенням, але становить причину порушень закону судом. За таких обставин суд не встигає до закінчення строку дії запобіжного заходу здійснити всі процедури з призначення справи до розгляду: повідомити належним чином та в строки, передбачені законом, сторони про час і місце підготовчого засідання, приступити до судового провадження. Оскільки дія запобіжного заходу закінчується, суди займають активну позицію, щоб продовжити його дію, нехтуючи законом. Причому прокурор не звертається до суду з клопотанням про продовження дії запобіжного заходу, суд за власною ініціативою її продовжує, виявляючи очевидну упередженість та переймаючи на себе функції обвинувачення.

Звичайно, така позиція судів викликає в суспільстві стрімке зростання недовіри до судової влади. З 2012 р. було внесено зміни до низки законів, які стосуються кримінального процесу, в тому числі і до Кримінального процесуального кодексу. Відповідно до змін питання про застосування запобіжного заходу має розглядатися через кожні 60 днів. Закон виключив автоматичне продовження запобіжного заходу та зобов'язав прокурора надавати докази

необхідності його застосування. Суди дуже часто нехтують цими принципами та фактично застосовують на практиці КПК 1960 р., зберігаючи лише видимість процесу – виносять ухвали про продовження запобіжного заходу без участі самих обвинувачених, захисників, автоматично продовжують тримання під вартою, не приймають докази сторони захисту та не вимагають надання доказів від прокурора.

Розглянемо одне із порушень на практиці.

Ухвалою від 4 липня 2013 р. Шевченківського районного суду м. Києва під час підготовчого засідання (справа № 761/16621/13-к) обвинуваченим продовжується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою до 12 липня 2013 р.

Але при цьому звернімо увагу на таке.

Суд ухвалив відкласти підготовче засідання на 12 годину 12 липня 2013 р. Отже, фактично підготовчого засідання не відбулося. Але, незважаючи на це, суд одночасно приймає рішення продовжити строк тримання під вартою до 12 липня 2013 р., керуючись статтями 177, 183, 314 КПК. При цьому суд навіть не ставить на обговорення питання про продовження, скасування чи зміну запобіжного заходу. Жодна з перелічених норм не передбачає права суду за своєю власною ініціативою, не давши учасникам кримінального провадження можливості навести свої доводи, приймати відповідне рішення.

Суд прийняв рішення, «виходячи з принципу контролю за дотриманням прав, свобод і інтересів осіб у кримінальному провадженні» та «врахувавши дані про їх особи, тяжкість злочинів, у вчиненні яких вони обвинувачуються, відсутність належних гарантій та підтверджених соціальних зв'язків, які б переважали наявні ризики їх ухилення від слідства та суду, при цьому, відомості щодо стану їх здоров'я та неможливості їх подальшого тримання під вартою відсутні» — так сказано в ухвалі.

Суд, посиляючись на принцип контролю за дотриманням прав і свобод, одночасно порушує його, так само як порушує принципи верховенства права, законності, диспозитивності, забезпечення права на особисту свободу, рівності перед законом і судом, забезпечення права на захист, доступу до правосуддя, презумпції невинуватості.

Фактично в цьому випадку тримання особи під вартою відбувається на підставі лише обставин, викладених в обвинувальному вироку без будь-яких конкретних підстав, передбачених національним законодавством, що є порушенням статті 5 § 1 (*Baranowski v. Poland* (Барановський проти Польщі), §§ 50–58).

В рішенні про обрання (продовження запобіжного заходу) не вказуються, які саме ризики є підставою для продовження запобіжного заходу, не обґрунтовується, чому саме інші, менш суворі запобіжні заходи не можуть запобігти цим ризикам.

Тобто саме тяжкість обвинувачення призвела до упередженості суду при винесенні рішення, що підтверджує факт – суд узяв на себе функцію обвинувачення, а отже, його рішення не можуть бути неупередженими.

Кожен має право на розгляд його справи у розумні строки (ст. 6 Конвенції), під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки (ч. 1 ст. 28 КПК), проведення судового провадження в розумні строки забезпечує суд (ч. 2 ст. 28 КПК), в разі якщо обвинувальний акт не відповідає вимогам (ст. 291 КПК), суд на підготовчому засіданні приймає рішення про повернення обвинувального акту (ч. 3 ст. 314 КПК).

Повернення обвинувального акта, як порушення судом права на розгляд справи у розумні строки. У разі повернення обвинувального акта прокуророві останній зобов'язаний усунути недоліки. На практиці бачимо, що прокурору часом повертається обвинувальний акт 5–7 разів, тобто рішення суду ним не виконується. Підставами ж повернення найчастіше є технічні помилки: відсутність анкетних даних обвинувачених або потерпілих, повних даних про те, хто і коли складав обвинувальний акт тощо.

Зазвичай повторно обвинувальний акт повертається до суду приблизно через 60 днів, тобто коли закінчується термін тримання під вартою. У цей проміжок часу, який займає загалом більше ніж півроку, обвинувачені перебувають за ґратами, жодних процесуальних дій не відбувається, власне розслідування не проводиться.

Таким чином, бездіяльність прокурора в кримінальному провадженні та нездійснення судом нагляду за цим призводить до порушення розумних строків. Крім того, таке тримання під вартою, позначається на моральному стані самих обвинувачених, яке можливо розцінювати як тиск.

Порушення права на якісну правову допомогу. Якби дивно це не звучало, але в кримінальному провадженні дуже часто слідчими, прокурорами і навіть судом порушується право на якісну правову допомогу шляхом маніпулювання статтею 53 КПК України. Скажімо, захисника обвинуваченого не повідомляють належним чином про проведення процесуальної дії та призначають адвоката-захисника на окрему процесуальну дію за рахунок держави. З одного боку, це звичайно є неналежним витрачанням державних коштів з вини особи, яка винесла таке рішення і замість того, щоб виконати вимоги, визначені ст. 135 КПК, безпідставно скористалася правом надання державою безоплатної правової допомоги. З іншого боку, в цьому випадку відбувається порушення права на якісну правову допомогу, адже здебільшого «призначеним» адвокатам не надається можливості ознайомитися з матеріалами провадження та підготуватися до процесуальної дії.

Приклад з уже згаданої вище справи. 29 квітня 2013 р. в Шевченківському районному суді м. Києва відбулося підготовче засідання (справа № 761/13547/13-к). В судове засідання не викликали захисника обвинуваченого Н. адвоката К. (останньому не повідомляється про місце, день та час проведення підго-

товчого судового засідання). Хоча в реєстрі до обвинувального акта наявні дані про призначення обвинуваченому Н. саме цього захисника.

Суддя під аудіозапис вимагає в обвинуваченого Н. відмовитись від захисника, і суд приймає відмову всупереч положенням ч. 2 ст. 54 КПК про обов'язкову участь захисника під час ухвалення такого рішення.

Судом оголошується перерва до 30 травня 2013 р. та виноситься ухвала про залучення захисника відповідно до ст. 53 КПК (на окрему процесуальну дію), не роз'яснивши обвинуваченому права скористатися послугами іншого захисника та не з'ясувавши, чи обвинувачений виявив бажання залучити іншого захисника, що суперечить ч. 1 ст. 53 КПК.

Залучення захисника для окремої процесуальної дії відповідно до п. 1 ст. 53 КПК України можливе лише:

- виключно у невідкладних випадках, коли є потреба у проведенні невідкладної процесуальної дії за участю захисника – **проведення підготовчого засідання не є невідкладною процесуальною дією;**
- якщо завчасно повідомлений захисник не може прибути для участі у проведенні процесуальної дії чи забезпечити участь іншого захисника або якщо підозрюваний, обвинувачений виявив бажання, але ще не встиг залучити захисника або прибуття обраного захисника неможливе. **Суд навіть не повідомив захисника про те, що відбудеться судове засідання,** хоча контактні дані містяться в Єдиному реєстрі адвокатів України.

Щодо невідкладності процесуальної дії у Кримінальному процесуальному кодексі не міститься норми, яка не дає змоги перенести попереднє судове засідання на іншу дату, тобто про невідкладність мова не йде. В судовій практиці є чимало ухвал, якими з різних причин підготовче засідання переноситься на іншу дату, а отже застосування ст. 53 КПК України в цьому випадку є неможливим.

Фактично негайність прийняття такого рішення була зумовлена тим, що наступного дня закінчувався строк тримання під вартою обвинуваченого Н., але наявність цієї обставини не дає суддям права порушувати норми процесуального права та присяги, обмежувати право на захист, гарантоване Конституцією України (ст. 59, 62 та 63), Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та Кримінальним процесуальним кодексом України. (Важливо, що прокурор не звертався до суду з клопотанням про продовження запобіжного заходу.)

Тобто фактично негайність була зумовлена неналежним виконанням своїх обов'язків прокурором, який повинен був завчасно звернутися до суду з клопотанням про продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, звичайно, в тому випадку, якщо в нього були підстави для продовження запобіжного заходу обвинуваченому Н. Інший фактор такої «негайності» — упередженість суду та став-

лення до обвинуваченого Н. на цій стадії як до злочинця, що порушує конституційний принцип презумпції невинуватості.

Окрім того, підготовче засідання не є процесуальною дією, а є лише стадією судового провадження, яке складається з підготовчого засідання (глава 27 КПК України), судового розгляду (глава 28 КПК України) та закінчується винесенням судового рішення (глава 29 КПК України).

Кожна зі стадій судового провадження складається з окремих процесуальних дій, а однією з процесуальних дій на стадії підготовчого провадження є розгляд різних клопотань учасників судового провадження. Це додатково засвідчує, що застосування ст. 53 КПК України неприпустиме в даному випадку, адже не визначено, до розгляду якого із клопотань залучено захисника.

Залучений 30 квітня 2013 р. захисник на окрему процесуальну дію не мав змоги ознайомитися з матеріалами справи (про це було подано заяву в судовому засіданні), що унеможливило використання ними прав, передбачених ст. 315 КПК України. Матеріали справи склалися із 8-ми томів, а тому для ознайомлення був потрібен певний час.

Захисник в підготовчому судовому засіданні відповідно до п. 2 ст. 314 КПК України на підставі викладеного вище звернувся до суду з клопотанням перенести підготовче засідання на іншу дату, щоб мати змогу ознайомитися з матеріалами справи, неодноразово вказуючи на грубе порушення права на захист, наполягаючи на неможливості проведення судового розгляду та проведення підготовчого судового засідання.

Та суд не надав захиснику можливості конфіденційного побачення з обвинуваченим для з'ясування позиції захисту, не надав можливості ознайомитися ні з матеріалами кримінального провадження, ні з обвинувальним актом, провів підготовче судове засідання та ухвалив за результатами розгляду рішення.

Судді повинні надавати стороні захисту достатньо часу для підготовки та здійснення захисту (Декларація щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні, п. 1.9).

Залучення захисника в порядку ст. 53 КПК України в даному випадку фактично позбавило обвинуваченого права на захист, оскільки на стадії підготовчого судового засідання приймаються рішення, які регулюють подальший порядок судового слідства, і лише адвокат, який знає обставини справи, може якісно здійснювати захист клієнта.

Звичайно, не може йти мова про якість наданої захисником правової допомоги. З одного боку, захисник зобов'язаний був виконати ухвалу суду і прибути у судове засідання, з іншого боку — захисник не має жодних дієвих механізмів для припинення таких порушень.

Роль адвокатури в процесі реалізації судової реформи. Адвокатура має бути сподвижником про-

цесу реалізації судової реформи, і в адвокатів є для цього достатньо важелів та способів впливу.

Почнемо з простої участі адвоката в судовому провадженні. Адвокат повинен відрізнити порушення процесуальних норм, які є підставою для апеляційного, касаційного оскарження, та порушення, які складають підставу для дисциплінарної відповідальності судді. В разі виявлення адвокатом під час судового провадження або навіть поза ним ознак дисциплінарного проступку судді, не звернутися до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України зі скаргою адвокат не має морального права.

Адвокат... зобов'язаний відмовитися у зверненні зі скаргою (заявою) щодо поведінки судді за наявності конфлікту інтересів, а також у разі, якщо такий адвокат є учасником судового процесу, в якому бере участь суддя, щодо поведінки якого подається відповідне звернення (п. 2 ст. 93 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Цікавою новелою є норма Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка надає право громадянам та обов'язок юридичним особам звертатися зі скаргою на суддю через адвоката. При цьому адвокат зобов'язаний перевірити факти, які можуть тягнути дисциплінарну відповідальність судді, до подання відповідної скарги (заяви).

Ця новела, звичайно, потребує більш глибокого дослідження, та саме вона нібито покликана забезпечити, щоб подані на суддів скарги були більш конкретними та фаховими, покладає на адвоката обов'язок перевірити скаргу і навіть тягне дисциплінарну відповідальність адвоката за подання завідомо безпідставної скарги. Однак при цьому Закон не надає адвокату відповідних повноважень для перевірки, що зайвий раз підтверджує його недосконалість та незважаючи на те, що новела внесена Законом «Про забезпечення права на справедливий суд», наслідки можуть бути векторно протилежні задуму законодавця.

Аналогічну новелу, імовірно, потрібно ввести і стосовно права суддів подавати скарги на адвокатів. Але якщо пильніше придивитися, то йдеться не просто про порушення балансу, а про незабезпечення захисту прав, порушених свавільною поведінкою суддів. У кримінальному провадженні обвинувачені, які користуються безоплатною правовою допомогою за відсутності коштів на оплату послуг захисника, навряд чи можуть знайти кошти на оплату послуг іншого адвоката, який би звернувся до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України зі скаргою на суддю. Поза тим, якщо такий обвинувачений тримається під вартою, то безпосередньої участі в розгляді своєї скарги він не зможе взяти. Така новела може також призвести до конфлікту інтересів з клієнтом, адже адвокати в основному працюють у певних районах, а отже, здійснюють захист клієнтів майже в одних і тих самих суддів. Клієнт звертається до адвоката з вимогою подати скаргу на дії судді, а адвокат

повинен відмовитися, бо завтра у цього ж судді слухається справа іншого клієнта.

Несподівані можуть бути наслідки: у адвоката в досьє клієнта зібрано всі докази порушень суддею норм поведінки, але немає підстав для передачі цих матеріалів іншому адвокату.

Як бачимо, недоліків в законі достатньо для того, щоб судова реформа не відбулася. А тому саме від свідомості адвокатів, уміння працювати в команді з колегами буде залежати, чи зможе суспільство подолати перепони, закладені в законі. Звичайно, в подальшому ми будемо дбати про те, щоб навчати адвокатів працювати в дисциплінарному провадженні, та можливо навчити лише тих, хто бажає навчатися.

Тим же законом «Про забезпечення права на справедливий суд» (ст. 102) визначено, що по одному представнику від адвокатури входить до палат Вищої кваліфікаційної комісії суддів — кваліфікаційної та дисциплінарної. Також два представники від адвокатури входять до Вищої ради юстиції. Сподіваємось, що представництво адвокатури в цих конституційних органах забезпечить гарантування відсутності подальшого переслідування адвокатів за подання скарг на дії суддів та гарантування винесення справедливих рішень щодо суддів, які унеможливають політичний тиск та переслідування суддів, причому судді, які порушують норми поведінки і присягу, понесуть відповідальність.

Подібних до згаданих в цій статті прикладів можна навести безліч. Можна знайти доволі аргументів, які б виправдовували винесення рішень з порушенням прав людини: Кримінальний процесуальний кодекс недосконалий, недостатній рівень знань у учасників судового процесу тощо, — але чи змінить це систему, чи змінить це ставлення до правосуддя осіб, які потрапили в його «обійми», і чи зможе це спонукати їх повірити в справедливий суд? Напевно, що ні. Потрібно перестати шукати причини порушень — поки ми аналізуємо, пишемо плани реформ, за ґратами сидять люди, для яких фактично настала «соціальна смерть». Поки ми реформуємо, встановлюється практика порушень закону судьями, прокурорами, слідчими і навіть адвокатами, які дають мовчазну згоду на порушення прав їхніх клієнтів.

Наша країна вибрала шлях до Європи. В демократичному європейському суспільстві людина є найбільшою цінністю. Я сподіваюсь, що Декларація стане першим твердим і реальним кроком на цьому шляху, кроком до панування верховенства закону та поваги до прав і свобод людини.

Ми багато говоримо про те, що це цей документ є унікальним, та насправді унікальним є не сам документ, адже в ньому викладено практично норми права, унікальним є те, що адвокати об'єднали свої зусилля для того, щоб захистити своїх клієнтів, для того, щоб припинити масові порушення прав людини.

Марк Сегал,
провідний експерт Проекту
ЄС «Підтримка реформ у
сфері юстиції в Україні»

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ТА ДЕКЛАРАЦІЯ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Багато питань, порушених у Декларації щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні, пов'язані з проблемами професійної етики. Це природно. У країні, яка поважає верховенство права, усі види діяльності представників правничих професій регулюються кодексами етики (кодексами професійної поведінки). Якщо загальні вимоги поведінки учасників процесу можуть бути закріплені в законах і підзаконних нормативно-правових актах, їх більш детальні аспекти доречно визначати в кодексах професійної поведінки, які можна регулярно оновлювати. Крім того, кодекси професійної поведінки дозволяють суддям, прокурорам і адвокатам відігравати важливу роль у самостійному визначенні власних етичних принципів поведінки. Це відповідає кращим міжнародним практикам та принципам професійного самоврядування та самоуправління.

Коли кодекси етики є ґрунтовними, коли їх дотримуються, а також послідовно і прозоро застосовують, вони стають тими рамками, за межі яких правники виходити не можуть і які містять цінні настанови щодо того, як виконувати свої професійні обов'язки. Це дає правникам змогу ефективно служити правовій системі, інтересам суспільства та (у випадку адвокатів) своїм клієнтам.

Правила адвокатської етики необхідно деталізувати шляхом розроблення практичного коментаря, який слугуватиме практичним посібником, що визначає основу професійної діяльності адвоката відповідно до принципів незалежності, верховенства права, рівності та змагальності сторін, вимог національного законодавства та кращих міжнародних практик (Декларація щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні, п. 3.28).

Якщо кодекси етики мають занадто загальний характер, застосовуються непослідовно або використовуються з метою маніпулювання, правники не можуть виконувати свої обов'язки відповідно до кращих практик. Це унеможливує реалізацію принципу верховенства права й засад захисту прав людини та може спричинити порушення конституційних і законодавчих вимог.

У цьому світлі важливо підкреслити, що кодекси професійної етики мають бути «живими» документами, які розвиваються, які застосовують на щоденній

основі. Оцінку актуальним питанням етики повинні надавати відповідні комітети, а їхні висновки, зроблені після врахування думки кожного члена комітету, мають регулярно й всеосяжно поширюватися. Крім того, етичні питання повинні стати одним з пріоритетних напрямів у системі підвищення професійної кваліфікації. Рішення дисциплінарних органів мають перебувати у відкритому доступі.

Кожен правник повинен піклуватися про етичні стандарти своєї професії в цілому!

Конституція України та Кримінальний процесуальний кодекс України встановлюють принцип змагальності процесу в кримінальному провадженні, рівності сторін обвинувачення та захисту. Вони також забезпечують захист основних прав людини в кримінальних справах. Це відповідає Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Принципи, закріплені в цих законодавчих актах, повинні ретельно й послідовно застосовуватись через дотримання вимог кодексів професійної етики суддів, прокурорів та адвокатів в Україні. Це стане початком довгого шляху до вирішення проблем, порушених у Декларації, і гарантією професійної діяльності адвокатів та прав їхніх клієнтів.

«Правосуддя має не лише чинитися, також має бути видно, що воно чиниться»

Цей принцип є основоположною характеристикою демократичних держав, де панує верховенство права та існує прозорість системи правосуддя, його втілення засвідчує, що суди та система правосуддя справді належать народу.

У кримінальному судочинстві держава виступає від імені народу. Відповідно, люди мають майже абсолютне право знати та спостерігати за тим, що робиться від їхнього імені. Лише у виняткових випадках, які мають бути роз'яснені та обґрунтовані суддею письмово, громадськості може бути відмовлено у праві перебувати в залі судового засідання під час судового розгляду.

В питанні відкритості правосуддя необхідна абсолютна ясність — про що йде мова, а про що — ні. Мова не йде про питання безпеки, право та обов'язок співробітників судової міліції застосовувати на вході до приміщень суду «аеропортові» заходи безпеки для захисту працівників суду та відвідувачів. Мова йде про право мирних громадян 1) увійти в приміщення суду та 2) увійти до залів судових засідань, щоб бути присутніми під час розгляду справ.

На жаль, в Україні між цими двома правами іноді існує різниця. Я неодноразово відвідував українські суди і, потрапивши до приміщення суду, отримував відмову в доступі до зали судових засідань. В одному

випадку я намагався потрапити на слухання у справі групи обвинувачених. Охоронець відмовив мені у дозволі зайти до зали суду, допоки не увійшли судді. Потім, коли я намагався увійти до зали суду безпосередньо за суддями, охоронець фізично перегородив мені дорогу і сказав, що ніхто не має права заходити до зали судових засідань після суддів. Безперечно, судді повинні мати право відмовити громадськості в доступі до особливих категорій кримінальних справ, як-от справи, пов'язані з національною безпекою або щодо неповнолітніх, після виконання встановлених процедур. Однак співробітники охорони не повинні мати можливість застосовувати свавільні правила, за яких **відвідувачі не можуть увійти ні перед суддями, ні після них.**

Деколи право громадськості бути присутньою під час судового розгляду обмежується фактом проведення судового розгляду у кабінеті судді. Неприпустимо, щоб обмеження в доступності залів судових

Судді зобов'язані уникати позапроцесуального спілкування із стороною обвинувачення або захисту за відсутності іншої сторони. Судді повинні утримуватися від будь-яких дій та поведінки, які могли б поставити під сумнів їх незалежність та неупередженість (Декларація щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні, п. 1.5).

У деяких випадках судді вимагали від присутніх назвати себе та пояснити причину своєї присутності. Оскільки присутність громадськості на засіданнях стає більш звичайною справою, сподіваюся, в майбутньому цього робити буде не потрібно.

В національному законодавстві України та міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, закріплено принцип верховенства права та основні принципи прозорого судочинства. Ці гарантії уповноважують громадян реалізовувати свої права на участь у судових засіданнях та в системі правосуддя. Громадськість повинна мати повний доступ до широкого кола інформації через засоби масової інформації, речників (судів, прокурорів та адвокатів), професійні асоціації, організації громадянського суспільства, навчальні заклади і навіть фільми.

На закінчення необхідно відзначити, що судові засідання мають проводитися відкрито, і всі «гравці» повинні діяти відповідно до етичних принципів і норм професійної поведінки, знаючи, що за ними постійно спостерігають. Прозорість забезпечує виконання суддями своїх функцій

професійно та зменшує ризики проявів корупції. А відкриті судові засідання гарантують фактичне відправлення суддями правосуддя та захист прав людини.

Питання позапроцесуального спілкування суддів із учасниками процесу: чому це важливо?

Відповідно до українського законодавства та міжнародних стандартів п. 1.6 Декларації щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні закликає суддів уникати *будь-якої форми* односторонньої комунікації зі стороною обвинувачення або захисту за відсутності іншої сторони. Крім того, адвокати дотримуються думки, що судді повинні уникати *будь-якого прояву* позапроцесуального спілкування в цьому відношенні. Чому обидва цих пункти є важливими? У чому різниця?

Зрозуміло, якщо судді і прокурори обговорюють справу за відсутності адвоката, це порушує принципи судової незалежності, належної правової процедури та рівності сторони обвинувачення та захисту. Але давайте припустимо, що суддя і прокурор зустрічаються в кабінеті судді і розмовляють про футбол і погоду. Чи є це неетичним?

Найпростішою та найочевиднішою відповіддю є те, що розмови, які не мають нічого спільного з правосуддям або конкретним кримінальним провадженням, ніяк не порушують права адвокатів і їхніх клієнтів.

Утім, це не так. З метою підтримання **найвищих етичних стандартів** судді, прокурори та адвокати повинні йти далі, аніж просто «не порушувати

закон». Вони повинні уникати власне *прояву* неналежної поведінки. Якщо люди бачать, як судді й прокурори ведуть приватні розмови, вони можуть небезпідставно припустити, що відбувається щось таке, що насправді відбуватися не повинно.

Коли судді, прокурори або адвокати дозволяють собі неналежну поведінку, вони підривають авторитет та доброчесність своєї професії та системи юстиції в цілому. В Україні сформувалося переконання, що система кримінального правосуддя має обвинувальний ухил. Якщо це переконання ще підсилюється поведінкою, то така поведінка є неприпустимою.

Іншими словами, заподіяння шкоди іміджу системи юстиції в очах людей є порушенням стандартів етики, навіть якщо в цілому поведінка не є сама по собі незаконною. Цей принцип повинен застосовуватися до всіх стандартів етики, висвітлених у Декларації щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні.

Лише тоді, коли суддям, прокурорам та адвокатам вдасться уникати як неналежної поведінки, так і *проявів* неналежної поведінки, система юстиції в Україні здобуде повагу суспільства та зможе справді захищати права людини.

Марк Сегал,
Міріяна Візентін

ЗАХИСТ ПРОФЕСІЙНИХ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПОГЛЯД

Верховенство права, належна правова процедура та захист прав обвинувачуваних у кримінальному провадженні залежать від того, наскільки адвокати мають можливість успішно виконувати свої обов'язки.

Гарантії, які надаються адвокатам як представникам інтересів своїх клієнтів, закріплюються в конституціях, кримінально-процесуальних та кримінальних кодексах, законах і підзаконних актах, правилах професійної поведінки. Вони також прописані і в міжнародних конвенціях та рішеннях міжнародних судів і є або обов'язковими до виконання (включені в національне законодавство), або належать до категорії кращої практики. Найкращим прикладом є Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ), яка разом із рішеннями Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) є частиною національного законодавства держав – членів Ради Європи.

Залежно від того, в яких умовах працюють адвокати, країни можуть бути поділені на **три великі категорії**.

1. Країни, які встановлюють міцне правове підґрунтя щодо захисту адвокатської діяльності і зазвичай поважають їхні права і професійні гарантії адвокатів на практиці.

2. Країни, які встановлюють досить міцне правове підґрунтя щодо захисту адвокатської діяльності і повністю чи частково поважають права і професійні гарантії адвокатів на практиці.

3. Країни, які не встановлюють міцного правового підґрунтя щодо захисту адвокатської діяльності та/або не поважають права і професійні гарантії адвокатів на практиці.

Слід зазначити, що всі держави у світі можуть підвищити свій рівень дотримання прав людини у кримінальному провадженні завдяки самому лише кращому захисту прав адвокатів та гарантії адвокатської діяльності як на законодавчому рівні, так і на практиці. З одного боку – це процес, з іншого – бажаний результат. З огляду на це необхідно постійно проявляти наполегливість і вживати заходів для покращення ситуації. Утім, на жаль, багато держав на власний розсуд встановлюють для адвокатів обмеження з метою здійснення контролю та підтримання авторитарних режимів.

У країнах, які перебувають на етапі переходу до демократичного політичного устрою та верховенства права, переважають певні категорії порушень професійних прав адвокатів та гарантії адвокатської діяльності. Специфіка порушень варіюється залежно від країни, проте важливо виявляти випадки порушення і систематично й масово повідомляти про них. Тільки так можна досягти сталого прогресу.

Найпоширенішими є такі порушення:

Ненадання адвокату фізичного доступу до клієнта. Це є порушенням статті 6 § 3(с) ЄКПЛ, відповідно до якої встановлюється право на «практичну й ефективну» правову допомогу, що включає в себе право адвокатів і їхніх клієнтів зустрічатися віч-навіч у будь-який час, коли це необхідно; обмеження можуть встановлюватися лише з міркувань безпеки. Наприклад, скляна перешкода від стелі до підлоги, встановлена між клієнтом і адвокатом, була розцінена ЄСПЛ як порушення статті 6 у справі *Чеботарі проти Молдови (Cebotari v. Moldova)*. Вимоги щодо попереднього дозволу на зустріч або необґрунтовані обмеження зустрічей зазвичай ЄСПЛ відкидаються.

Порушення конфіденційності комунікації між адвокатом та клієнтом. Це є порушенням статті 6 § 3(с) ЄКПЛ та Рекомендації (2000) 21 Комітету Міністрів Ради Європи до держав-членів щодо свободи здійснення адвокатської діяльності. Регулярний контроль за кореспонденцією (Доменічіні) та періодичне прослуховування телефонних розмов (*Загарія проти Італії / Zagaria v. Italy та Сахновський проти Росії / Sakhnovskiy v. Russia*) ЄСПЛ зазвичай відкидає. Телефонні розмови між адвокатами та клієнтом апіорі вважаються конфіденційними. Отже, якщо адвокат не обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, прокурор не вправі встановити прослуховування телефонних розмов адвоката, а після цього здійснювати розмежування конфіденційної інформації і не конфіденційної (*Копп проти Швейцарії / Kopp v. Switzerland*). Однак можна залучити представника адвокатської асоціації для прослуховування змісту телефонних розмов адвоката, якого підозрюють у вчиненні правопорушення, на предмет наявності відповідної інформації (*Аальмес проти Нідерландів / Aalmoes v. The Netherlands*).

Ненадання належного доступу до матеріалів справи та свідків. Коли адвокатам і обвинувачуваним відмовляють у доступі до матеріалів справи, доказів і не надають можливості опитати свідків (які дають свідчення по обставинах справи) та експертів, це означає, що до сторони захисту ставляться упереджено. Крім того, створення затримок і перешкод може справляти такий самий негативний вплив, як і відмова в доступі, тому що докази і показання свідків можуть залежати від часового контексту і, відповідно, ненадання достатнього часу для підготовки лінії захисту також розглядається як прояв упередженості. ЄСПЛ регулярно виносить рішення, в яких зазначає, що належний і справедливий доступ до матеріалів справи і свідків є вкрай важливим для сторони захисту (див. справи *Роу проти Сполученого Королівства / Row v. United Kingdom* і *Овсянніков проти Естонії / Ovsjannikov v. Estonia*).

Несанкціонований обшук приміщень, огляд комп'ютерних файлів, які належать адвокату, тощо. Такі обшуки повинні завжди бути належним чином санкціоновані (зазвичай органами судової влади), до певної міри обмежені в предметі обшуку, проводитися з обережністю і з урахуванням розумних обмежень (таких, як судовий нагляд). У Нідерландах Президент Асоціації адвокатів має бути допущений до участі в обшуку так само, як і слідчий суддя. ЄСПЛ неодноразово виявляв випадки порушення цих стандартів (див. *Ремен Шміт проти Люксембургу* / *Roemen Schmit v. Luxembourg* та *Саллінен проти Фінляндії* / *Sallinen v. Finland*). До того ж процедури повинні бути прозорими та публічними (*Лібєрті проти Сполученого Королівства* / *Liberty v. United Kingdom*).

Погрози відкриття або відкриття кримінальної справи проти адвоката. Таке порушення прав адвоката є одним із найсерйозніших і найнебезпечніших. До нього вдаються, коли хочуть змусити адвоката відмовитися від виконання своїх професійних обов'язків. Засоби протидії цьому треба шукати в статті 34 ЄКПЛ. Гарантії та шляхи захисту від таких дій мають бути встановлені законодавчо. Так само неналежним є використання Асоціацій адвокатів для накладення професійних (дисциплінарних) санкцій на адвокатів, які не порушили Правил професійної етики або приписів чинного законодавства.

Позасудові заходи впливу. На жаль, у деяких кра-

їнах адвокати зазнають переслідувань, конфіскації майна, фізичного насильства, арештів, депортації і навіть убивств. Зазвичай це трапляється під час політично вмотивованих процесів або процесів проти відомих бізнесменів. Таку практику необхідно попереджати і суворо карати, якщо вона має місце.

Поширеними покараннями за порушення належної процедури або вимог кримінального провадження є 1) вилучення доказу та 2) вилучення всіх доказів, які були отримані пізніше внаслідок незаконно отриманого доказу. Останню категорію часто називають «плодом отруєного дерева». Такі засоби зазвичай використовуються в ЄСПЛ та більшості національних судів держав – членів Ради Європи. Крім того, коли порушення є особливо кричущими і завдають шкоди усьому розслідуванню справи, суди можуть бути уповноважені повністю припинити справу (стаття 359 Кримінально-процесуального кодексу Нідерландів). У деяких країнах потерпілі сторони можуть вимагати накладення адміністративних і юридичних санкцій на представників влади, які перевищили свої повноваження (Розділ 118 (3) Конституції Фінляндії).

Важливо, щоб в усіх країнах було забезпечено детальне вивчення, документування, категоризація, оприлюднення та усунення випадків порушення професійних прав адвокатів та гарантій їхньої діяльності. Інакше порушник відчуватиме безкарність, яка шкодитиме здійсненню адвокатської діяльності, що незмінно призводитиме до порушення прав людини у кримінальних провадженнях.

Довідас Віткаускас,
експерт з питань
секторальної політики та
координації реформ Проекту
ЄС «Підтримка реформ у
сфері юстиції в Україні»

Декларація щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні як інструмент імплементації Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки

Сектор юстиції (в загальному розумінні) – це складна система, яка включає в себе взаємопов'язані інституції, галузеві та державні структури, що належать до різних гілок влади. Ця система також включає в себе низку повністю та частково незалежних структур і неурядових організацій, професійних асоціацій тощо. Крім того, деякими пов'язаними питаннями, такими як боротьба з організованою злочинністю та корупцією, опікуються інші органи, що належать до сфери національної безпеки та внутрішніх справ. Зрозуміло, що тільки ефективна взаємодія та координація між цими суб'єктами є передумовою для забезпечення верховенства права та захисту прав людини.

Враховуючи специфіку сектора юстиції в Україні, у липні 2014 року Проектом ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» (далі – Проект) було запропоновано створити координаційну раду при Президентові України зі статусом консультативно-дорадчого органу, яка б діяла як «менеджер» процесу реформування сектора юстиції. Це мало б забезпечити найвищий рівень політичного та професійного

представництва з боку різних суб'єктів сектору та сприяло б напрацюванню спільного бачення справи реформування сектора юстиції. Відповідно до зазначених рекомендацій 27 жовтня 2014 року Президент України підписав Указ про створення Ради з питань судової реформи (РСР), що складається з представників найвищого рівня від різних гілок влади та окремих органів сектора юстиції, науковців, пред-

ставників громадянського суспільства, професійних організацій та міжнародних партнерів.

17 березня 2015 року, після кількох місяців роботи в РСР, консультацій з широким колом фахівців галузі та в тісній співпраці з Проектом, Рада з питань судової реформи ухвалила Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр. (далі – Стратегія) та План дій до неї. Остаточню Стратегію було затверджено Указом Президента України від 20 травня 2015 року. Нею передбачається проведення короткострокових, середньострокових і довгострокових заходів з метою реформування сектору юстиції в Україні за чотирма основними тематичними напрямками:

- судова реформа,
- реформа кримінальної юстиції,
- сприяння доступу до правосуддя (зокрема посилення гарантій здійснення адвокатської діяльності),
- забезпечення належної координації правових інститутів.

Що стосується питання захисту прав людини і реалізації права на захист у кримінальному провадженні, то План дій передбачатиме роботу за такими напрямками діяльності:

- посилення гарантій здійснення адвокатської діяльності (зокрема удосконалення системи адвокатських запитів),
- запровадження механізму належного реагування на порушення професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності тощо,
- забезпечення справедливого судового розгляду шляхом розроблення додаткових процесуальних гарантій для сторони захисту.

Мова йде про надання більших процесуальних повноважень стороні захисту на етапі досудового розслідування та під час судового розгляду.

План дій має позитивну відмінність від попередніх глобальних реформаторських ініціатив в Україні, оскільки включатиме, серед іншого, належні інструменти вимірювання видатків і ефективності для кожного із запропонованих заходів. Завдяки цьому можна буде визначити та сформулювати загальне бачення та окремі завдання, які мають відповідати потребам відповідних суб'єктів галузі, та структурувати ці показники як частину середньострокового бюджетного планування. Це дасть змогу планувати заздалегідь, які заходи та підходи необхідно буде змінити протягом всього терміну реалізації Плану дій

для досягнення найбільшої якості надання послуг відповідно до поставлених стратегічних цілей.

Критерії ефективності Плану дій було обрано з метою забезпечення цілеспрямованості, реалістичності, сконцентрованості, вимірюваності запропонованих заходів та, що найголовніше, їхньої орієнтованості на результат. Як наслідок, відповідальні установи галузі зможуть більш гнучко підходити до коригування процесу реалізації відповідно до своїх регулярних процедур.

План дій був розроблений для відображення загального розуміння того, що реальні зміни в поведінці суб'єктів сектору юстиції можливі лише за умови значного покращення їхнього потенціалу щодо реалізації як законодавчих, так й інституціональних ініціатив. Слід зазначити, що активна участь громадянського суспільства та міжнародних проектів з надання технічної допомоги, в першу чергу Європейського Союзу та окремих держав-членів ЄС, має стати передумовою для реалізації Плану дій. Відповідно, система моніторингу та оцінювання включатиме в себе аналіз громадської думки через опитування щодо задоволеності користувачів, моніторинг процесів на етапах досудового розслідування та судового розгляду, моніторинг роботи судової влади, дослідження щодо єдності судової практики, оцінку наслідків, аналіз недоліків запропонованого законодавства та проектів інших нормативно-правових актів, консультації з питань політики реформування, підвищення рівня поінформованості та покращення потенціалу установ юстиції.

Діяльність у цьому напрямі дасть можливість реалізувати **Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів** через виконання Плану дій та переорієнтувати сферу юстиції в Україні до всеосяжного дотримання принципу верховенства права та належного й ефективного відправлення правосуддя відповідно до кращих міжнародних практик.

У світлі затвердження Стратегії та Плану дій до нього Декларацію щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні необхідно розцінювати як важливий інструмент їх реалізації. Декларація слугує наріжним каменем для впровадження і функціонування стандартизованої системи моніторингу, документування та усунення порушень кримінального процесуального законодавства, та, як наслідок, — порушень прав людини.

Петро Бойко,
голова Ради адвокатів
Київської області, заслужений
юрист України

Декларація – документ новаторський, нешаблонний

Петре Анатолійовичу, під час присвяченого Декларації круглого столу 3 червня 2015 року Ваш виступ змусив багатьох по-іншому подивитися на цей документ. В чому його особливість і чому оцінювати його варто не за звичайними юридичними критеріями?

Петро Бойко. Я тоді сказав, що Декларація – документ новаторський, трохи ідеалістичний і тим не схожий на повсякденні для нас юридичні документи. Тому не варто ставити її в один ряд із ними і визначати, чим вона гірша чи краща, вона – інша. Саме тому не всі юристи її приймають – бо вона нешаблонна. А ми знаємо, що всі відкриття на світі були зроблені людьми, які мислили нешаблонно, яких попервах просто не сприймали серйозно. Декларація дає можливість подивитися на норми права під іншим кутом зору, якщо хочете, змальовує картину кримінального провадження такою, якою вона має бути.

Штрихи до цієї картини додавали адвокати з усієї України і таким чином сформувався збірник принципів захисту прав людини у кримінальному провадженні. Однак і досі щодо конкретних тез цього документа точаться дискусії. Чому це відбувається?

Петро Бойко. Для відповіді на це запитання треба спершу збагнути, що відбувається в адвокатурі і в соціальному середовищі, і зрозуміти, що порозуміння між людьми в сучасному світі стає дедалі рідкіснішим явищем. Світ став агресивним, цинічним і прагматичним, а адвокати всотують ці тенденції від своїх клієнтів, бо вони фактично живуть життям клієнтів.

За останні двадцять років ми, адвокати, стали більш прагматичними, більш зосередженими на інтересах, а не на ідеалах. Ми перестали вірити в ідеї, перестали бути ідеалістами. Звикли добиватися результатів в роботі, часом і за всяку ціну, але при цьому ми розуміємо, що так не має бути. Ми розуміємо, як повинні поводитися судді, адвокати, прокурори слідчі, який етичний тон має бути в їхньому спілкуванні, якими мотивами насправді ми всі маємо керуватися.

Ми відчуваємо, що має бути інакше, ніж воно є нині, і це наше відчуття, наше розуміння того, яким має бути кримінальне провадження, відображені в Декларації. Чи є цей збірник принципів вичерпним? Я так не думаю, але в ньому узагальнено погляди адвокатів на те, яким вони хотіли б бачити кримінально-процесуальний «пейзаж».

Трохи ідеалістично? Так. Але згадаймо, хто робив світ кращим, – саме ідеалісти. В темні часи, коли нищили цілі народи на втіху правителям, коли одні люди могли розпоряджатися на власний розсуд життями інших, одним дозволялося все, а інші були зовсім позбавлені прав. І всі вважали, що так має бути. Але знаходилася людина, яка казала: «Це не правильно, так не повинно бути!». Її не слухали, з неї сміялися, але минав час і дедалі більше людей переймалися розумінням, що існуючий стан речей є неприпустимим. Так розвивався гуманізм і світ змі-

нювався на краще – руками ідеалістів.

Саме це привабило мене в тексті Декларації. Вона вирізняється з-поміж документів, які зараз приймаються за підсумками дискусій щодо кримінального провадження – узагальнень, рекомендацій і такого іншого. Вона не містить досконалих рецептів, а показує правовідносини в цій царині такими, якими ми всі, відверто кажучи, хотіли б їх бачити.

Чи не бракує Декларації конкретики в частині аналізу реалізації правових норм у практиці кримінального судочинства? В дискусіях висловлювалися думки, що цей документ не містить нічого, чого не було б передбачено нормативними актами.

Петро Бойко. Нині в різних джерелах багато документів, наповнених по вінця конкретикою, а чи змінюється ситуація? Чи береться хтось втілювати ті причинно-наслідкові зв'язки, які там досконало виписані? Чи реалізуються ті нормативні акти в повсякденній роботі наших судів? Нічого такого не відбувається, а якщо й відбувається, то не стає звичайною практикою. Тим і відрізняється Декларація, що апелює не так до інтелекту через хитросплетіння юридичних конструкцій, як до совісті, яка нині навіть у нашому адвокатському середовищі у дефіциті.

Згадайте старі часи (не такі вже й старі – в межах десяти років), коли на з'їздах, інших форумах адвокати переконували один одного аргументом, майстерно формулювали доводи, змагалися інтелектуально, хизувалися ерудицією... Зараз змагаються плетінням інтриг, м'язами, ліктями, часом вдаються до дій, які нагадують бойові: не допускають до приміщень своїх колег, відтискають від мікрофонів, перекикують і подібне.

Чи всі ясно бачать, на яке дно ми опускаємося? Не дивно, що в таких умовах для багатьох не є зрозумілими тези Декларації щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні і тон цього документа.

Як переконати адвокатів-прагматиків приєднати-

ся до процесу втілення принципів Декларації в життя?

Петро Бойко. Давайте розглянемо це питання в контексті одного прецедента. Були часи на початку 90-х років, коли не існувало нормативно закріпленого права на оскарження постанови про порушення кримінальної справи. Такі постанови у ті складні часи широко використовувалися відповідними органами для відбирання корпоративного майна. Порушили кримінальну справу, ще до пред'явлення будь-кого обвинувачення провели обшук, арештували, вилучили документи і об'єкти, доки розібралися, що злочину не було, — бізнес втрачено. Як жартували: «Спи спокійно, дорогий товаришу, факти не підтвердилися».

Адвокати розуміли, що такий інструмент, як оскарження постанови прокурора про порушення кримінальної справи, міг значно зарадити у справі захисту клієнтів. Особливо гостро постала ця проблема 1993 року. Точилися дискусії, я багато виступав у пресі про те, що існує священне право звернутися до суду і заявити, що кримінальну справу порушено безпідставно чи незаконно.

Колеги закидали мені, що я дарма витрачаю час на свої ілюзії. Ідея мовляв, хороша, але химерна і нездійсненна. Я ж відказував, що писатиму і далі, продовжуватиму її обстоювати з надією, що нею переймуться більше людей і вона не здаватиметься вже такою нездійсненною. Так минуло три роки допоки Конституційний суд прийняв історичне рішення із наступним внесенням змін до Кримінально-процесуального кодексу, яким право оскаржувати постанови про порушення кримінальної справи було надано і адвокати та їхні клієнти здобули чудовий інструмент захисту від владної сваволі.

Звичайно, це не трапилося одразу, потрібен був час, аби в юридичній спільноті запанувала думка, що таке право має бути надане. Так само і з ідеями, викладеними в Декларації. Їх треба популяризувати, і вони поволі здобуватимуть більше прихильників.

Які першочергові кроки необхідні для реалізації ідей Декларації?

Петро Бойко. Будь-яка декларація — це заява. Декларацією ми, адвокати, заявляємо про своє ставлення до певних явищ. Оскільки ми про це заявляємо відкрито — декларуємо, ми розуміємо, що всі, до кого звернена Декларація, поінформовані про висловлене нами ставлення, про нашу позицію. Дослухаються вони до неї чи ні, підтримають чи ні — це вже їхня справа.

Юрист, який у кожному з нас, каже, що це пусте, не норма права, не правовий акт, адже немає засобів примусу до його виконання чи санкцій у разі недотримання. Ми переконані: якщо хтось має право, воно обов'язково кореспондує з чимсь обов'язком. Цей логічний зв'язок для нас є непорушним через укріплений у нашому світосприйнятті юридичний позитивізм.

Водночас як звичайні люди, відкинувши свої професійні догми, ми розуміємо, що в Декларації немає помилкових суджень. Все правильно і базується на законах України та міжнародних актах і прецедентах, які для нас є джерелами права.

Ми розуміємо, що в боротьбі за свідомість правова норма, що спирається на регламентацію поведінки та примус, програє привабливій ідеї, яка закликає чинити правильно своєю чистотою і навіть благородством. Декларацію, власне, і можна вважати збіркою таких ідей, спрямованих на захист прав людини.

Спробуймо поміркувати «від протилежного». Нещодавно «... за результатами проведеної прокуратурою м. Києва перевірки, за скоєння ганебного вчинку, порушення Присяги працівника прокуратури та Кодексу професійної етики» було звільнено трьох працівників прокуратури через їхнє смс-листування, що «... заподіяло шкоду репутації та авторитету органів прокуратури», — як про це писали в пресі. У своєму листуванні винуватці неприпустимо висловлювалися щодо осіб учасників провадження, і, оскільки ці висловлювання стали відомі громадськості, органи прокуратури вирішили відмежуватися від них і позбутися тих, хто їх припустився. Тобто розуміння, що етично, а що не етично, є в органів прокуратури, а от керуються цим розумінням частіше під впливом громадської думки, а не через внутрішнє переконання, не через розуміння, що неетична поведінка для працівника прокуратури є неприпустимою.

Декларацією ми, адвокати, саме апелюємо до громадської думки і прагнемо переконати правників, в даному випадку у кримінальному провадженні, керуватися її принципами, керуватися не лише правовими нормами, а й нормами моралі.

Від останніх, врешті, походять норми писаного права. Наші колеги часом забувають, що ідеалістичні уявлення про відносини між людьми в суспільстві, про справедливість є первісними витоками права. Коли хтось твердить, що керується правом і при цьому порушує принципи моралі, то така поведінка не походить від права, хоч би як вона була обґрунтована посиланнями на писані норми.

Чому наша правова реальність, тобто і юридичні норми, і особливо правова практика так помітно відхиляються від норм моралі?

Петро Бойко. Гадаю, через уже згаданий мною надмірний прагматизм юристів, в тому числі адвокатів, — прагнення досягти поставленої мети в будь-який спосіб.

Який основний критерій професіоналізму? Ефективність. Якщо адвокат ефективний, виконує доручення клієнта не просто добросовісно, а настільки старанно, що приносить потрібний результат, то саме такого адвоката вважають ефективним. Ніхто не питає про засоби, якими він досягає поставленої мети. Важливо, щоб вигравав спори в судах, інакше страждає самоповага, згасає репутація, клієнти відвертаються і йдуть до інших адвокатів. Часом це і штовхає деяких наших колег до неприйнятної прак-

тики, яка не вписується в рамки уявлення про професію.

Наскільки захищені зараз професійні права адвокатів і гарантії професійної діяльності, чи є якісь характерні чи найбільш небезпечні прийоми перешкоджання захисникам у кримінальному провадженні?

Петро Бойко. Недаремно одним з критеріїв демократичного суспільства є саме рівень гарантій адвокатської діяльності. Хоч би як намагалася влада обеззброїти адвокатуру, їй це не вдається, вона нас визнала і зрозуміла, що з адвокатами доведеться рахуватися. Ймовірно, не через те, що являє собою адвокатура сьогодні, а радше через те, що вона уособлює.

Хоч права адвоката і не закріплені в Кримінальному процесуальному кодексі, зараз існує реальна можливість ефективно здійснювати захист від обвинувачення.

Якщо трапляються порушення професійних прав адвокатів, вони поодинокі і одразу отримують належну реакцію і адвокатури, і преси, і суспільства.

Приміром, інколи органи досудового розслідування, умисно не беручи до уваги статус адвоката, проводять слідчі дії щодо нього, зокрема обшуки приміщень, де здійснюється адвокатська діяльність, виїмки речей, документів, що містять адвокатську таємницю, без присутності представника ради адвокатів, не на підставі судових рішень, прийнятих за клопотаннями Генерального прокурора, його заступника,

прокурора області, міста чи його заступника.

Такі випадки ми не залишаємо поза увагою і не покидаємо адвоката без підтримки, у нас діє комітет захисту професійних прав адвокатів, який цим опікується і реагує дуже оперативно.

Є адвокати, які винаходять досить несподівані способи захисту своїх прав. Нещодавно я прочитав у шанованому фаховому виданні обґрунтування права адвоката на законне затримання (за ст. 207 нового КПК) слідчого, який, виконуючи свої службові обов'язки, вчинив, на думку адвоката, кримінальне правопорушення. Причому апологети цього «механізму захисту» вважають, що адвокат має затримати і доставити слідчого-правопорушника у відділок міліції.

Адвокати, покликані захищати права силою юридичного аргументу, самі ставлять себе в один ряд із силовиками. Лишається тільки озброїтися і створити адвокатські загони спецпризначення...

Адвокат має розраховувати на свій інтелект, талант промовця, здібність переконувати і інші якості, які визначають його як носія цієї професії.

Зброя і сила адвоката – це слово.

Зокрема, в Декларації адвокати сказали своє слово щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні. Маю переконання, що правники нас підтримають, візьмуть положення Декларації на озброєння і настане час, коли порушення прав людини залишаться в минулому.

*Розмову вів
Леонід Лазебний*

Урочисте підписання меморандуму ініціаторами Декларації 24 червня 2015 р.

Урочиста презентація Декларації

24 червня 2015 року Національна асоціація адвокатів України, ВГО «Асоціація правників України», ВГО «Асоціація адвокатів України», ВГО «Спілка адвокатів України» і ГО «По захисту прав людини» на спільному урочистому засіданні офіційно презентували Декларацію щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні, що була розроблена за сприяння Проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні».

У Декларації підсумовано позиції адвокатів, вироблені в ході численних відкритих та фахових заходів, які проводилися по всій Україні впродовж вісімнадцяти місяців та були присвячені обговоренню відхилень судової практики у сфері кримінальної юстиції від закону. Адвокати об'єдналися з метою мобілізації прогресивних сил, які спільно прагнуть домогтися реальних змін у кримінальному судочинстві. Виступаючи під гаслом **«Дій за законом, поважай право»** професійні організації адвокатів співпрацюватимуть заради зміцнення захисту прав людини у кримінальному процесі та забезпечення професійних прав адвокатів.

«Я радий бачити як різні професійні організації адвокатів України приєдналися до Декларації. Це є підтвердженням того, як можна досягнути змін з метою відновлення довіри людей до судової системи», – заявив під час урочистої презентації Декларації Голова представництва Європейського Союзу в Україні **Ян Томбінський**. Він підкреслив, що імплементація Декларації щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні, як новаторського документу, народженого внутрішньою енергією прагнення адвокатської спільноти до змін, має стати предметом спільних зусиль адвокатів, суддів, прокурорів та представників правоохоронних органів.

«Окрім законодавчих норм існують норми етики, моралі та врешті – верховенство права. Вищої цінності є народ. Наша Декларація говорить про те, якими суспільство бажає бачити адвокатів, прокурорів та суддів. Настав час для адвокатів сказати, що ми є не тільки професійними захисниками інтересів в судах,

а й представниками громадянського суспільства», наголосила Голова Національної асоціації адвокатів України **Лідія Ізовітова**.

«Захист прав людини – наша спільна відповідальність. Декларація – це лише початок. Для адвокатів дуже важливо через цей інструмент допомогти ЗМІ та громадським організаціям зрозуміти як відбувається судовий процес. Тому наші колеги в регіонах будуть роз'яснювати як використовувати цей потужний документ щоденно», – зазначив Президент Асоціації правників України **Денис Бугай**.

«Декларація є договором про спільну діяльність адвокатів. Цей документ стане засобом підвищення правової культури учасників кримінального судочинства та поширення її серед громадян, налагодження діалогу заради забезпечення гарантій захисту прав людини», – заявив Президент ВГО «Асоціація адвокатів України» **Олег Чернобай**.

Впровадження Декларації підвищить обізнаність громадськості щодо проблем у системі кримінальної юстиції та сприятиме соціальній мобілізації за реформування системи кримінального судочинства під проводом адвокатів.

«Декларація – унікальний, важливий інструмент, який допоможе адвокатам змінити існуючу судову практику. Ефективність цього інструменту залежить тільки від самих адвокатів, адже в центрі уваги – права людини, які не можуть існувати без верховенства права», – підсумував Головний експерт з доступу до правосуддя та забезпечення права на захист Проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» **Марк Сегал**.

Під час урочистої презентації Декларації був підписаний меморандум про спільні зусилля організацій адвокатів, спрямовані на втілення її принципів. Адвокати заявили про намір широко використовувати Декларацію для інформаційної кампанії серед громадянського суспільства, мас-медіа та державних органів для захисту прав людини, піднесення стандартів роботи адвоката та поваги до професії, забезпечення справедливості суду.

Програма комунікаційних тренінгів – перший крок імплементації Декларації

26 листопада 2015 р. в Києві для адвокатів міста було проведено завершальний тренінг, яким закінчено програму тренінгів «Розвиток зовнішніх зв'язків адвокатів, регіональних органів адвокатського самоврядування з мас-медіа та громадськими організаціями задля інформаційного висвітлення, моніторингу та усунення випадків порушення прав людини у кримінальних справах», організовану в рамках першого етапу імплементації Декларації щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні Національною асоціацією адвокатів України разом регіональними радами адвокатів, Проектом ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні», ВГО «Асоціація правників України», ВГО «Асоціація адвокатів України», ВГО «Спілка адвокатів України», ГО «По захисту прав людини», Інститутом розвитку регіональної преси.

Після першого тренінгу, що відбувся в Чернігові 18 липня 2015 р., такі ж навчання впродовж вересня-листопада 2015 р. були проведені для адвокатів Вінницької, Чернівецької, Івано-Франківської, Львівської, Закарпатської, Хмельницької, Тернопільської, Рівненської, Черкаської, Запорізької, Дніпропетровської, Одеської, Миколаївської, Житомирської, Харківської, Київської областей, міст Києва та Мукачевого (див фото на стор. 30-35).

Тренерами та доповідачами виступили: голова комітету захисту прав людини Національної асоціації адвокатів України Ганна Колесник, медіа-тренер, виконавчий директор «Центру медіареформ» Людмила Гуменюк, медіа-юрист Інституту розвитку регіональної преси Людмила Панкратова, головний редактор журналу «Адвокат» Леонід Лазебний, головний експерт Проекту Європейського Союзу «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» Марк Сегал та національний експерт Проекту Оксана Цимбрівська.

Ключовим завданням тренінгів було навчання адвокатів як будувати комунікацію із засобами масової інформації та співпрацю з громадськими організаціями в справі усунення порушень професійних

гарантій адвокатів та прав їхніх клієнтів у кримінальному процесі. Основним базовим інструментом цієї роботи стала Декларація щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні.

Комунікаційні тренінги започаткували масштабну роботу зі створення в усіх кутках України системи моніторингу та впливу, яка поєднує зусилля адвокатів, преси та громадськості з виявлення, оприлюднення та припинення порушень прав людини через кримінально-процесуальне переслідування. Як засоби цієї роботи розглядалися системні спільні заходи із контролю реалізації конституційного принципу гласності судового розгляду кримінальних проваджень, зокрема силами ініціатив «Відкритий суд» та «Судовий монітор», які зараз упевнено набирають обертів, а також через підвищення кваліфікації адвокатів, поширення досвіду кращої практики застосування норм кримінального процесуального законодавства України.

Тренінги проводилися для адвокатів, представників правозахисних громадських організацій та журналістів. Загальна кількість учасників склала понад 650.

Спілкування з учасниками тренінгів – представниками медіа показало, що органи адвокатського самоврядування ще не напружували стійкого співробітництва з пресою, а адвокати – контактів із журналістами, які спеціалізуються на висвітленні кримінальних проваджень. Однією з причин цього становища є медіа-пасивність адвокатів. Такого висновку дійшли тренери й учасники навчань, оскільки під час кожної зустрічі проводили огляд місцевої преси, а зібрані матеріали використовувалися у практичних заняттях. У напружених дебатах вбуло намічено кроки до розбудови програми стратегічних комунікацій адвокатури через використання потенціалу Декларації.

Адвокати завзято вправлялися в складанні прес-релізів, техніці відеоінтерв'ю та аналізували синхронні з погляду чіткості, переконливості, структурної коректності, моделювали вплив на різні аудиторії, занурювалися в тонкощі журналістської «кухні».

Матеріали, узагальнені в ході проведення тренінгів, будуть використані під час подальших кроків

реалізації Декларації щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні, зокрема буде проведено низку навчань разом з регіональними радами адвокатів та Проектом ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» за планами, які зараз розробляються з урахуванням досвіду та аналітичного матеріалу, накопичених в ході тренінгів у липні-листопаді 2015 р.

Початок практичних навчань заплановано на лютий 2016 р.

Вправа блиц-інтерв'ю під час завершального тренінгу в місті Києві 26 листопада 2015 р.

Адвокатська ініціатива «Судовий монітор»

Адвокатська ініціатива «Судовий монітор» народилася у серпні 2015 року як перспективний напрям роботи в рамках четвертого етапу реалізації Декларації щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні, розробленої за сприяння Проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» та затвердженої 24 червня 2015 року Національною асоціацією адвокатів України спільно з ВГО «Асоціація правників України», ВГО «Асоціація адвокатів України», ВГО «Спілка адвокатів України» і ГО «По захисту прав людини». До ініціативи приєдналися також Інститут розвитку регіональної преси, журнал «Адвокат», національний волонтерський проект «Відкритий суд».

«Судовий монітор», як промовляє і сама його назва, спрямований на моніторинг дотримання прав людини і гарантій адвокатської діяльності в судах України. Серед питань, яким приділяють найбільше уваги учасники ініціативи – наявність, доступність і зрозумілість інформації про справи, призначені до розгляду, про ставки і реквізити для оплати судового збору, телефони для отримання інформації щодо руху справ, зразки документів, доступність та зручність місць загального користування, місць для очікування і ознайомлення з матеріалами справ, підготовки до участі в судових засіданнях, наявність кімнат для адвокатів та інші.

Також у фокусі «Судового монітора» ефективність та відповідність вимогам закону організації пропуску громадян до приміщень судів, роботи канцелярій й архівів. У спілкування з керівництвом судів і працівниками апаратів, на підставі аналізу статистичних даних та результатів незалежних опитувань, інших джерел, учасники ініціативи з'ясовують, чи трапляються випадки недопуску громадян або преси на відкриті судові засідання, недотримання термінів розгляду справ, позапроцесуального спілкування суддів з учасниками процесу, слухання справ у суддівських кабінетах, з'ясовують інші гострі проблеми роботи судів. Орієнтиром оцінки дотримання прав громадян в судах слугує Декларація.

Перший рейд «Судового монітора» відбувся 6 серпня 2015 р. в суді Чернігівської області. Одноденний тур було організовано через три тижні після тренінгу «Розвиток зовнішніх зв'язків адвокатів, регіональних органів адвокатського самоврядування із мас-медіа та громадськими організаціями», проведеного в Чернігові 18 липня 2015 р. в рамках першого етапу реалізації Декларації щодо захисту прав людини в кримінальному провадженні.

В складі ініціативи «Судовий монітор» в судах Чернігова побували голова Комітету захисту прав людини Національної асоціації адвокатів України Ганна Колесник, національний експерт Проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні» Оксана Цимбрівська, головний редактор журналу «Адвокат» Леонід Лазебний, голова комітету з підвищення кваліфікації, науково-методичної та консультативної роботи Ради адвокатів Чер-

нігівської області Максим Овсяннік, керівник відділу міських новин газети «Чернігівські відомості» Віра Лобановська.

Впродовж серпня – листопада 2015 року «Судовий монітор» навідав також суди в Івано-Франківській, Тернопільській, Чернівецькій та Черкаській областях.

Спостереження «Судового монітора» уже на першому етапі виявили істотну невідповідність між фасадом та інтер'єром вітчизняного судового господарства. Приміром, зовні ошатне приміщення Хмельницького міськрайонного суду, що, зокрема, демонструється і на його сайті, при ближчому знайомстві виявилось занедбаним: при вході розвалений квітник, відлуплена від помпезної колони гранітна плитка, імітація пандуса для інвалідного візка. Одразу за дверима імітація завершується, бо продовження пандуса немає – дорогу перекриває рамка металошукача. Як може потрапити до суду людина з обмеженими можливостями – невідомо.

Інформаційний стенд виконано у формі добірки аркушів, припасованих до вітрини «акваріума» охорони. Роздивитися що там написано можна лише ставши між рамкою та вітриною, але поміститися там можуть тільки двоє людей, яким доведеться вибирати: заходити до суду, проминувши охорону, чи шукати потрібну інформацію на склі.

У Чигиринському районному суді Черкаської області також відсутній пандус, а в приміщенні (чомуś не на фасаді) над головами відвідувачів прикріплено напис «Палац правосуддя», хоча тіснота і щільно втиснуті ряди стільців не справляють враження перебування у палаці. Водночас на другому поверсі, куди веде «службовий вхід», багато вільного місця. Кременецький районний суд Тернопільської області перебуває в стані комунальної катастрофи: на ніч кустарне опалення приміщення доводиться вимикати, аби запобігти аварії, ремонт приміщення не проводився ніколи, сходи до архіву зруйновані.

Зібрана «Судовим монітором» інформація і фотоматеріали публікуються в пресі, є предметом узагальнення та конструктивного діалогу з державними органами, мета якого – забезпечення прав громадян в судах та відновлення довіри до судової влади.

Учасники першого рейду «Судового монітора» разом з головою Апеляційного суду Чернігівської області Садігом Тагієвим (у центрі) в адвокатській кімнаті суду

Станіслав Батрин,
правозахисник, керівник проекту
«Відкритий суд», кандидат
юридичних наук

«ВІДКРИТИЙ СУД»: ЯК СТВОРИТИ СТАНДАРТИ ПРАВОСУДДЯ

Безпрецедентний громадський проект «Відкритий Суд» реалізується в Україні з березня — квітня 2015 р. У червні 2015 р. ініціатива набула загальнодержавного поширення. Наразі проект об'єднує понад 400 юристів та волонтерів з усієї України, які проводять відеозйомки судових засідань і цим самим забезпечують прозорість судочинства і дотримання вимог закону. Станом на грудень проектом піддано моніторингу понад 1500 судових справ у всіх регіонах України. За задумом ініціатора проекту та команди, відеозаписи судових засідань розміщуються на сайті проекту www.open-court.org, на каналі YouTube «Відкритий Суд» та в соціальних мережах, після чого стають загальнодоступними не тільки для 46 мільйонів громадян, а й для правників, які

можуть дати оцінку процесуальній поведінці суддів, прокурорів та адвокатів. Ініціативу визнано одним з п'яти кращих проектів, що змінюють державу.

Про народження ініціативи «Відкритий Суд», розвиток проекту та концепцію його успіху в контексті запиту суспільства на реформи в Україні розповідає її засновник, правозахисник **Станіслав Батрин**.

Станіславе, що спонукало Вас до створення такого проекту в Україні?

Насамперед твереза оцінка недавніх подій в Україні. Після революції Гідності суспільство очікувало на рішучі зміни в ключовому питанні: справедливості. Змін не відбулося. Крім того, за останні два роки влада не спромоглася провести жодної реформи, а відсутність кардинальних і так необхідних змін у системі правосуддя означала продовження комфортної винятково для 1% громадян моделі «кум-сват-брат», що є не чим іншим, як корупцією. Є знайомства та гроші — ти можеш не жити за правилами, за якими живуть 99% громадян.

Саме усвідомлення несправедливості, поклик звичайної людської гідності та пам'ять про героїв «Небесної Сотні» породили у переважної більшості суспільства запит на кардинальну судову реформу. І я не знаю реформи, яка була б більш значимою для кожного з нас. Ми маємо створити «оазис справедливості» в цій державі, незалежно від успіхів у інших сферах життя.

Який інструмент подолання несправедливості і власне судової реформи Ви пропонуєте?

Специфікою проекту «Відкритий Суд» є «живий» і публічний моніторинг судових процесів, який передбачає відеофіксацію судових засідань у цивільних, кримінальних, адміністративних та господарських справах. Ми формуємо відеодосьє роботи кожного судді, прокурора, адвоката в нашій країні, викриваючи непрофесійність, завідомо незаконні дії та корупцію. В центрі всього проекту — ідея репутації та професійної історії кожної людини, яка стає наочною для громадськості. І це важливо не тільки у момент прийняття судового рішення, а й супроводжуватиме людину все її життя. Уявіть собі прокурора в судовому засіданні, який підтримує обвинувачення щодо невинуватої людини, або ж суддю, який

позбавляє особу права власності. Повірте, що відеокамери і усвідомлення того, далі відбудеться подальше оприлюднення цього матеріалу, змушує кожного замислитися про своє професійне майбутнє. Можливо, це страх бути викритим чи передбачення відповідальності, можливо — сумніння, але в кінцевому результаті ми довели, що це — працює.

Перше наше завдання — породити у судді, прокурора чи адвоката (як учасників судових справ) обґрунтований сумнів у тому чи задіявати корупцію і самим вчиняти злочин.

Друге — допомогти їм прийняти для себе єдино правильне рішення. По суті ж, ми створюємо стандарти правосуддя як правила гри, які мають існувати в цій системі.

Що відбувається у разі, якщо згадані Вами стандарти правосуддя ігноруються?

Звісно, механізм проекту «Відкритий Суд» не вичерпується відеофіксацією судових справ (що створює важливий ефект ще в момент розгляду справи), а також передбачає системну роботу, спрямовану на гарантування дотримання стандартів правосуддя в державі, зокрема: належне збереження даних для утворення репутаційних ризиків для суддів, прокурорів, адвокатів (відеодосьє); поширення відеозаписів через сайт, соціальні мережі, лідерів громадської думки, громадські організації, ЗМІ; надання фахівцями (з усієї України) об'єктивної оцінки діям судді, прокурора, адвоката; звернення до органів суддівського контролю з приводу застосування санкцій; моніторинг процесу притягнення до відповідальності, спираючись на підтримку десятків тисяч громадян; оприлюднення результатів перед громадськістю. Ми вважаємо, що особи, які порочать систему правосуддя, мають її покинути. Водночас, ми висвітлюємо і високопрофесійну роботу суддів, прокурорів та адвокатів, які і формують уявлення про стандарти професії та правосуддя в Україні.

Чи отримав проект підтримку самих суддів?

Проект підтриманий Верховним Судом України, Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Додатково, угоди про партнерство вже укладені з понад 40 судами з усіх регіонів, які прагнуть засвідчити свою відкри-

тість перед громадою. Можливо це здається парадоксальним, але проект був приречений на підтримку суддів. Рівень довіри до суду в Україні становить менше 10%, що спровокувало самосуд у вигляді такого явища як «смітницька люстрація», присутність груп осіб у військовій формі та балаклавах у залах судових засідань та прямі погрози суддям фізичною розправою.

З іншого боку, бачимо тільки фікцію незалежності суду від виконавчої та законодавчої гілок влади. В таких умовах, єдиним вірним і винятково правильним рішенням для самого суду у боротьбі за свою незалежність та авторитет є відкритість перед суспільством, визнання своєї первинної відповідальності за такі речі, як правда та справедливість для кожної людини.

В суду сьогодні не залишилося іншої опори, аніж громадськість. На додаток, необхідно підкреслити, що відеофіксація судових справ становить систему колективної безпеки для судді, прокурора та адвоката.

Чи підтримується проект міжнародними інституціями?

Проект отримав підтримку з боку Проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні», що вже цього року результувалося у 18-ти спільних заходах з імплементації Декларації щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні у різних регіонах України. Крім того, проект підтриманий з боку WNISEF, що безпосередньо вплинуло на інтенсивність нашого розвитку в областях.

Потрібно нагадати, що реалізація ініціативи в Україні стала можливою тільки починаючи з 28 березня 2015, — з набуттям чинності новим Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд», яким було гарантовано можливість проведення в залі судового засідання фотозйомки, відео- та аудіо-

запису з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду.

Така правова норма є унікальною для країн світу та розглядається партнерами проекту як експеримент: успіх України може стати прикладом для застосування механізму відеофіксації судових процесів у інших країнах світу, в яких корупція та відсутність правосуддя є перешкодою для розвитку держави в цілому.

Отже, активісти «Відкритого Суду» брали участь у всіх заходах з імплементації Декларації. Чому «Відкритий Суд» вирішив об'єднати зусилля з адвокатами в справі популяризації цього документу?

Справа в тому, що суд у нашому уявленні є не складається тільки з суддів. У розгляді судових справ беруть участь адвокати та прокуратура, які рівнозначно розподіляють відповідальність за стан справ з правосуддям у державі. Якщо суддя та прокурор є залежними особами у розумінні виконання функцій держави, то адвокат є дійсно незалежним від системи суб'єктом. Від його дій, в першу чергу, залежить подальший захист прав людини.

Оскільки Декларація, у певному розумінні, є дорожньою картою для всіх учасників судового процесу та відповідних органів держави, то проект «Відкритий Суд», створюючи стандарти правосуддя на практиці, по суті імплементує положення цього документу в життя. Спільними зусиллями ми маємо донести до адвокатів їх ціннісну місію, яка, на жаль, сьогодні майже втрачена.

Ця місія не полягає у гонорах самих по собі. Роль адвокатури наразі набуває державного значення. Від кожного адвоката залежать зміни у всій системі.

Розмову вів Леонід Лазебний

Станіслав Батрин виступає під час підписання договору між «Відкритим судом» та Господарським судом Харківської області

Людмила Гуменюк,
медіа-тренер, виконавчий
директор Центру медіареформ

Комунікаційні тренінги для адвокатів: початок подолання перешкод

У всіх містах без винятку, де відбувся тренінг на тему зовнішніх зв'язків з мас-медіа, більшість адвокатів, які вже мали досвід роботи з журналістами, скаржилися:

«Журналістів цікавлять лише сенсації та скандали, їм байдуже, що при цьому порушується презумпція невинуватості людини, яку я захищаю»,

«...мій досвід роботи з журналістами переважно негативний; я їм дав ґрунтовний коментар, підкріплений посиланнями на норми права, але те, що вийшло в ефір, мене ошелешило – вони вирвали фрази з контексту, змістили акценти, а найважливіші мої тези повірили»,

«...правова безграмотність журналістів шокує, вони плутають терміни і не відрізняють навіть «заходів забезпечення кримінального провадження» від «запобіжних заходів». Як таких непрофесійних людей беруть на роботу?»

Журналісти – учасники тренінгу, зі свого боку, теж мали чим дорікнути адвокатам, дивуючись: «Ну як живі люди можуть висловлюватися так нудно і на такому канцеляриті? Сиди потім і перекладай ваші важелісні юридичні фрази людською мовою. Інакше їх ніхто не зрозуміє!».

Чи можна за таких взаємних ремствувань та претензій довіряти одне одному, поєднувати зусилля, спільно перемагати?

На кожному тренінгу, в кожній групі, здається, тренерам вдалося розірвати цей шаблон обопільного невдоволення та закидів і не лише у стосунках адвокати-журналісти, а й у ставленні адвокатів до інших професійних груп, дотичних до судочинства.

В ході співпраці на тренінгах унаочнилося, що ініціатива розробників Декларації досягне успіху, якщо ті, кого вона спонукає підтримати реформування судової системи зсередини, ретранслюють ідеї Декларації в свої особисті дії – це і колеги-адвокати, і судді, і прокурори, і законодавці, і громадські активісти, і самі підзахисних, і, можливо, виконавча влада та представники бізнесу тощо. Обов'язково за приязної співпраці з медіа. Бо такий нині світ – якщо про нас та нашу ініціативу не розказали журналісти, – нас немає!

Мотивація учасників до навчання саме за темою зв'язків з медіа та ефективної комунікації нас як тренерів вражала і наповнювала справжньою професійною сатисфакцією водночас. У Львові, Дніпропетровську, Одесі, Харкові та багатьох інших містах групи продовжували невтомно і захоплено працювати навіть у позаурочний час впродовж ще півтори-дві години, іноді до 19.30-20.00.

За один тренінговий день учасникам не раз довелося переглянути деякі свої світоглядні й професійні константи. Одним із таких «перезавантажень» стало усвідомлення, що юриспруденція, подібно до медицини чи педагогіки, є наукою для «посвячених», і без спеціальної підготовки людина не може стати адвокатом, лікарем чи вчителем. Відповідно, професійна юридична лексика є системою кодів, яку важко декодувати людям «непосвяченим», включно з журналістами та їхніми велелюдними глядацькими і читацькими аудиторіями.

Тому так важливо, щоби адвокати коментували події та проблеми, в які вони занурюються повсякдень, «людською» мовою. Також життєво необхідною є трансляція нових ідей зі свого середовища громаді за допомогою зрозумілих асоціацій та слів. Якщо адвокати (та представники інших еліт) цього не робитимуть, то чи варто дивуватися, що відбувається у нас за вікном, в Криму, на Донбасі. Якщо не ділитися з громадою своїми унікальними знаннями, ідеями, ініціативами, не пропонувати своєї візії, то цей вакуум заповнюється чимсь іншим.

І якщо для просування ідей і завдань Декларації нам потрібно нарощувати лави партнерів і прихильників, медіа завжди мають бути нашою цільовою аудиторією!

Слід пам'ятати, що завдання журналістів – швидко і вчасно «нагодувати» своїх глядачів, слухачів і читачів найсвіжішою і цікавою інформацією. У професійних, доброзичливих і дружніх стосунках з журналістами адвокату завжди є що запропонувати для найвибагливіших з них, адже він постійно має справу з людьми, іноді з найдраматичнішими їхніми долями, з відстоюванням їхніх прав. Ці теми завжди цікаві журналістам, бо вони цікаві людям, які дивляться телевизор і читають пресу. Їх можна пропонувати редакціям і у формі адвокатського коментаря, і юридичної консультації, і прес-релізу, і відео-інтерв'ю. Давши громаді цінну та ексклюзивну інформацію саме в той момент, коли вона найбільше її потребує, ми перетворимо її на лояльного однодумця і професійного помічника.

Хороша і грамотна комунікація здатна пробитися через найбільш безнадійний безлад і забезпечити саме той результат, який потрібний її розробникам, бо їм вдається донести правильний меседж в правильному середовищі правильним речником (або медіатором в особі мас-медіа) до правильної аудиторії.

Тому одне із найскладніших завдань, над яким працювали адвокати на тренінгу – навчитися дивитися на положення Декларації очима (інтересом, потребами) тих аудиторій, від яких залежить вирішення проблем і завдань, окреслених в Декларації, щоби вийти на ці аудиторії, знайти компроміс між їхніми інтересами і своїми, переконувати їх, впливати на них і всім разом змінювати судову систему України, яка, мабуть, найстійкіше опирається реформуванню.

Людмила Панкратова,
адвокат, медіа-юрист
Інституту розвитку
регіональної преси

Проблеми та напрями подальшого впровадження Декларації як інструменту співпраці адвокатів і журналістів

Для Інституту розвитку регіональної преси (ІРРП) є новою та цікавою співпраця з адвокатурою України, зокрема в справі реалізації Декларації щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні, з низки причин. Зокрема, для журналістів адвокати є важливим джерелом інформації про судові справи, які слухаються в регіонах, а також експертами з правових питань. Не секрет, що журналістам часто бракує саме правових знань для висвітлення судових процесів, осо-

бливо, кримінальних проваджень. Для написання релевантних матеріалів про судові процеси журналісти часто послуговуються саме роз'ясненнями та коментарями адвокатів, які можуть детально розтлумачити стадії судового процесу, роз'яснити дії сторін у процесі, дати оцінку щодо дотриманням процедурних норм тощо. Адвокат надає журналістові також важливу інформацію, роз'яснюючи позицію свого клієнта.

З іншого боку, для адвокатів є також важливим спілкування з журналістами для того, щоб привернути увагу громадськості до того процесу, який веде адвокат.

Адвокати прекрасно розуміють, що часто саме увага громадськості та присутність преси у судових засіданнях з подальшим висвітленням процесу, забезпечує справжню гласність судового розгляду, і, відповідно, дотримання прав клієнта. Адвокати постійно повинні пам'ятати, що доступ преси до судових засідань та висвітлення процесів є складовою гарантованого статтею 6 Європейської Конвенції права на справедливий судовий процес.

Перші вісімнадцять тренінгів, щойно проведені в різних кутках України, стали першим кроком для започаткування співпраці між журналістами та адвокатурою задля забезпечення прав людини у кримінальному провадженні і не лише для цього. Однак, після доволі коротких одноденних тренінгів не варто розраховувати на те, що така співпраця відразу буде дуже тісною та плідною. Для цього треба зруйнувати певні стереотипи та перестороги з одного та іншого боків.

Адвокати часто впевнені, що для журналістів головне — сенсація, а не правдива розповідь, а журналісти думають, що адвокати або взагалі не можуть і не вміють розмовляти з пресою, або хочуть, щоб преса розповідала позицію тільки у вигідному світлі для того, хто дає інтерв'ю.

Ми намагалися краще познайомити між собою обидві сторони. Сподіваюся, адвокати розуміють місію преси та особливості роботи журналістів, а також те, що журналістику можна визначити однією фразою: «Пошук правди». Так само і журналісти зрозуміли, що адвокати з радістю діляться інформацією про свої справи, але не можуть розкривати певні

деталі з огляду на інтереси клієнта, законодавчі заборони поширення певної інформації та адвокатську етику.

Я бачу кілька проблем у подальшому просуванні Декларації та роботі з журналістами:

- для журналістів Декларація залишається не досить інструментом, її складно вивчити, оскільки вона доволі розлога та містить правові норми, а не загальні принципи;
- потрібний деякий час, щоб адвокати почали комунікувати з журналістами щодо своїх справ, оскільки культура комунікацій в адвокатурі (так само як і загалом у правоохоронній та судовій системі) слабо розвинуті;
- недостатність позитивних прикладів спільної співпраці журналістів та адвокатів, а також те, що за допомогою журналістів адвокати досягли позитивних результатів по справі.

Шляхи вирішення цих проблем можуть бути такими:

- слід створити базу адвокатів, які пройшли тренінги/виявили бажання бути експертами для журналістів із зазначенням спеціалізації адвокатів;
- слід створити базу журналістів, які готові писати, або пишуть про судові справи (таких журналістів небагато, особливо, в регіонах);
- необхідно надати можливість для журналістів користуватися контактними даними адвокатів, які пройшли тренінги про впровадженню Декларації;
- органам адвокатського самоврядування та адвокатам варто розміщувати на своїх сайтах та популяризувати для своїх членів вдалі приклади комунікацій з журналістами, особливо, із застосуванням норм Декларації.

Базу адвокатів-експертів так само варто розмістити на сайті ІРРП, а адвокати можуть звертатися до журналістів через ІРРП. Ці комунікації необхідно добре продумати і постійно вдосконалювати.

18 липня 2015 р., місто Чернігів.

26 вересня 2015 р., місто Вінниця.

29 вересня 2015 р., місто Чернівці.

1 жовтня 2015 р., місто Івано-Франківськ.

3 жовтня 2015 р., місто Львів.

5 жовтня 2015 р., місто Ужгород.

6 жовтня 2015 р., місто Мукачеве.

12 жовтня 2015 р., місто Хмельницький.

14 жовтня 2015 р., місто Тернопіль.

16 жовтня 2015 р., місто Рівне.

19 жовтня 2015 р., місто Черкаси.

21 жовтня 2015 р., місто Запоріжжя.

22 жовтня 2015 р., місто Дніпропетровськ.

24 жовтня 2015 р., місто Одеса.

26 жовтня 2015 р., місто Миколаїв.

3 листопада 2015 р., місто Житомир.

5 листопада 2015 р., місто Харків.

25 листопада 2015 р., Київська область.

ДЕКЛАРАЦІЯ

ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ У ЗАПИТАННЯХ І ВІДПОВІДЯХ

Яка мета розробки Декларації?

Приведення правозастосування у відповідність до високих національних та міжнародних стандартів задля сприяння захисту та дотриманню прав людини у кримінальному процесі.

Яке завдання розробки Декларації?

Мобілізувати та підвищити рівень поінформованості громадянського суспільства, засобів масової інформації, органів державної влади та інших зацікавлених сторін про випадки порушення законодавства, правил професійної етики та поведінки, а також кращих практик, що стосуються захисту прав людини у кримінальних справах.

Що таке Декларація?

Декларація є інструментом, який адвокати як професійна спільнота можуть використовувати, щоб заручитися підтримкою суспільства, ЗМІ, органів державної влади для подолання перешкод на шляху виконання своїх професійних обов'язків. Декларація не є юридичним чи науковим документом (яких сьогодні існує чимало). Це новий унікальний документ, який відображає бачення адвокатів щодо того, як повинна функціонувати система кримінального правосуддя. Декларація розроблена першочергово не для правничої аудиторії.

Чому Декларація є необхідною?

Щоденна практика в системі кримінального правосуддя занадто часто засвідчує порушення вимог національного законодавства та міжнародних стандартів. Зусилля, направлені на зміну такої ситуації за допомогою внесення законодавчих змін та здійснення інституційних реформ, не досягають оптимальних результатів і є доволі повільними. В інформаційному полі позиція адвокатів з даного питання також відображена не належним чином. Адвокатам необхідно інформувати суспільство і мобілізувати ключових зацікавлених осіб з метою покращення практики застосування законодавства на місцях та недопущення порушень прав людини.

Хто брав участь у розробці Декларації?

Розробка Декларації являла собою робочий процес.

Початковий / поточний текст Декларації став результатом консультативного обміну думками та проведенням низки заходів у різних регіонах України протягом останнього року. Розробка Декларації відбувалася:

- під егідою НААУ;
- за участю інших професійних об'єднань адвокатів (ААУ, АПУ, САУ);
- шляхом залучення провідних адвокатів, експертів, представників громадських організацій тощо;
- підтримки Проекту ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні».

Яка цільова аудиторія Декларації?

- суспільство в цілому,
- засоби масової інформації,
- організації громадянського суспільства,
- органи державної влади,
- всі зацікавлені сторони, які сприяють утвердженню

прав людини та належному функціонуванню системи кримінального правосуддя.

В яких цілях можна використовувати Декларацію?

Декларація розроблена та впроваджується для досягнення таких цілей:

- щоб привернути увагу до випадків порушення законодавства, які мають місце в системі кримінального правосуддя та стосуються порушення прав людини;
- з метою мобілізації засобів реагування на порушення професійних прав та гарантій діяльності адвокатів та прав їх клієнтів;
- з просвітницькою метою, для висвітлення необхідних реформ в системі кримінального правосуддя;
- для визначення кола проблемних питань, які потребують врегулювання із іншими органами у сфері юстиції (судами, органами прокуратури, правоохоронними органами) та спрямовані на досягнення змін у правозастосовній практиці;
- в цілях формування узгоджених пропозицій до проектів законів та інших нормативно-правових актів у сфері кримінального судочинства;
- для зміцнення адвокатської професії загалом;
- щоб зацікавити міжнародних партнерів та донорів у підтримці ключових реформ.

З чого складався план розробки і затвердження Декларації?

I. Етап

Тривав з червня 2014 року по лютий 2015 року та включав в себе проведення круглих столів з обговорення застосування Кримінального процесуального кодексу з метою вивчення проблем, які виникають у учасників кримінального провадження. Учасниками круглих столів стали адвокати, прокурори та судді.

II. Етап.

Серія консультацій з адвокатами по всій Україні протягом березня — червня 2015 р.

Другий етап включав підготовку проекту тексту «Декларації щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні» та його погодження і обговорення із адвокатами. Обговорення тексту Декларації проводилося в 12 регіонах України за куштовим принципом.

III. Етап.

Офіційне представлення Декларації 24 червня 2015 р.

Чи можна вносити зміни до тексту Декларації після її офіційного представлення?

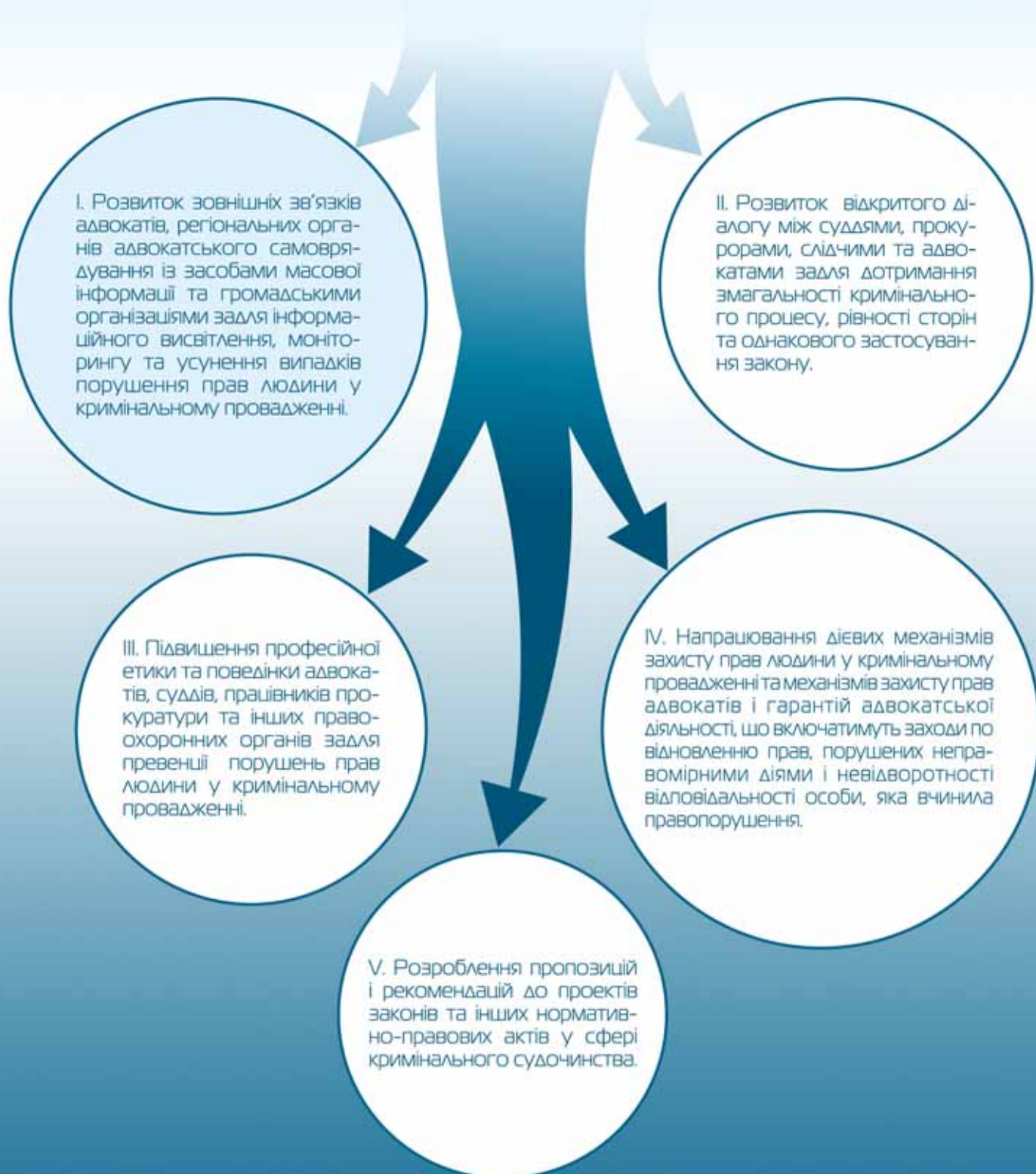
Поточний текст Декларації відображає проблемні питання практики правозастосування, які турбують адвокатів сьогодні. Дана редакція Декларації може доповнюватися, редагуватися у ході її імплементації.

Якими будуть подальші кроки після офіційного представлення Декларації 24 червня 2015 р.?

Всі заходи по будуть організовані у відповідності до визначених шляхів імплементації Декларації (див. третю сторінку обкладинки).

Шляхи імплементації Декларації щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні

Декларація щодо захисту прав людини у кримінальному провадженні є узагальненням вимог та пропозицій тисяч адвокатів з приводу того, яких змін потребує сучасне кримінальне судочинство в Україні. Основну їх частину було напрацьовано в ході більш як тридцяти відкритих заходів упродовж 2014 року. Початковий проект Декларації переглядався під час проведення низки обговорень з практикуючими адвокатами в різних регіонах України навесні 2015 року, а також через електронні джерела. Декларація висвітлює ситуації, за яких кримінальне провадження відхиляється від закону настільки, що перешкоджає реалізації професійних прав адвокатів та порушує загальнолюдські права їхніх клієнтів. Отже, Декларація являє собою інструмент для втілення змін в руках адвокатської спільноти.

Декларація не є юридичним чи науковим документом та розроблена адвокатами для того, щоб привернути увагу суспільства до найбільш поширених звичаїв порушення кримінального процесуального законодавства, і врешті - сприяти їх викоріненню.

